

บทที่ ๔

ศึกษาคคุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ที่มีต่อสังคมไทยอีสาน

การศึกษาคคุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสาน ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาในการศึกษาออกเป็น ๒ ประเด็นใหญ่ๆ คือ ๑) ศึกษาคคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ๒) วิเคราะห์คุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยอีสาน โดยผู้วิจัยได้ลงภาคสนามในการศึกษาเพื่อสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หนักแน่นมากขึ้นโดยได้กลุ่มบุคคลสัมภาษณ์แบบเจาะจงจำนวน ๑๖ รูป/คน แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มวิจัยคือ ๑) กลุ่มนักวิชาการ ๔ รูป/คน ๒) กลุ่มพระภิกษุจำนวน ๔ รูป ๓) กลุ่มประชาชนชาวบ้านจำนวน ๘ คน ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจากการศึกษาและลงภาคสนามทำให้ได้ผลวิจัยดังต่อไปนี้

๔.๑ คุณค่าหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด

คุณค่าของหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมของอีสานนั้น ถือว่ามีความสำคัญต่อผู้คนในสังคมอีสานเป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องของการดำเนินชีวิต ด้านการปกครอง ด้านคติธรรมความเชื่อ และหลักจารีตประเพณีต่างๆ เรื่องเหล่านี้ล้วนมีสาระสำคัญก็คือการสร้างสรรค์สังคมของผู้คนให้เกิดความสงบสุข ดังนั้นวรรณกรรมจึงมีความสัมพันธ์หรือเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของสังคมอีสาน และอีกทั้งวรรณกรรมยังสะท้อนประสบการณ์ชีวิตของผู้แต่งในยุคสมัยนั้นๆ^๑ ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึนึกคิด ถ่ายทอดจินตนาการและแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงามของผู้แต่ง การศึกษาหรืออ่านวรรณกรรมแต่ละเรื่องทำให้ผู้อ่านมองเห็นถึงการดำเนินชีวิต ของยุคสมัยที่ผู้แต่งได้สะท้อนผ่านมุมมองของตนออกมา รวมทั้งทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่มีต่อสภาพการณ์เหล่านั้นด้วย ดังนั้น วรรณกรรมจึงมีความสำคัญต่อมนุษยแทบทุกด้านอาจกล่าวได้ว่าสังคมมนุษย์ที่เจริญมีอารยธรรม และเทคโนโลยีในปัจจุบันนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวรรณกรรมทั้งสิ้น วรรณกรรมต่างมี บทบาท ความสำคัญ และอิทธิพลอย่างมาก^๒

ในการแต่งวรรณกรรมอีสานนั้นผู้แต่งจะนำหลักพุทธธรรม เข้ามาสอดแทรกอยู่ในเนื้อหาของวรรณกรรม หรืออาจเป็นเพราะว่าผู้ที่แต่งวรรณกรรมอีสานในสมัยก่อนนั้นจะเป็นพระภิกษุก็เป็นได้ จึงนิยมสอดแทรกหลักพุทธธรรมไว้ในเนื้อหาของวรรณกรรม เพื่อที่จะปลูกฝังให้ผู้อ่านได้นำหลักพุทธธรรมที่แทรกอยู่ในเนื้อหาของวรรณกรรมได้นำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล ซึ่งวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ก็เป็นวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่ถูกสอดแทรกหลักพุทธธรรมเข้าไว้ใน

^๑ วิทย์ ศิวะศรียานนท์, "วรรณคดีและสังคม" ใน วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (พระนครศรีอยุธยา : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔), หน้า ๑๘๕.

^๒ พิทยา ว่องกุล, วรรณกรรม - รวมเรื่อง, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

เนื้อหาของวรรณกรรม^๓ แล้วพบว่าสามารถแบ่งให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ในการแต่งที่สามารถแยกออกได้ถึง ๖ เรื่อง คือ^๔ ๑) วัตถุประสงค์ในการสอนระหว่างสามี - ภรรยา - ลูก - หลาน - เครือญาติ ๒) วัตถุประสงค์การสอนกับผู้ปกครอง และผู้ใต้ปกครอง ๓) วัตถุประสงค์การสอนสุภาพสตรี และสุภาพบุรุษ ๔) วัตถุประสงค์การสอนผู้ใหญ่ - ผู้น้อย ๕) วัตถุประสงค์การสอนในด้านธรรมชาติ และ ๖) วัตถุประสงค์ในการสอนความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ถือเป็นเรื่องที่ได้จากการวิเคราะห์ในวรรณกรรมหลายๆ เรื่องที่ปรากฏในภาคอีสาน เช่น ธรรมดาสอนโลก อินทียาณสอนลูก ท้าวคำสอน กาพย์ปู่สอนหลาน กาพย์หลานสอนปู่ ย่าสอนหลาน พระยาคำกองสอนไพร่ หรือแม้แต่เรื่อง ฮิตสิบสองครองสิบสี่ มาแล้วนั่นเอง^๕

๔.๒ วิเคราะห์คุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่ต่อสังคมไทยอีสาน

สังคมกับวรรณกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ไม่สามารถแยกออกจากกันได้เพราะทั้งสังคมและวรรณกรรมนั้นต่างมีความสัมพันธ์เป็นอย่างไร จึงถือได้ว่าวรรณกรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมการดำรงอยู่ของมนุษย์ชาติในสังคมมาอย่างช้านาน และวรรณกรรมจะเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมทุกระดับและทุก ๆ ด้าน ในเนื้อหาของวรรณกรรมก็ถูกสอดแทรกเข้าด้วยหลักพุทธธรรม หรือแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีสานและบทบาทหน้าที่หรือวิถีชีวิตของคนทุกระดับในสังคม เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงได้ วิเคราะห์คุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสาน โดยมีรายละเอียดการศึกษาดังนี้

๔.๒.๑ คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิตของคนเรานั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพึงพาอาศัยทางด้าน ปัจจัย ๔ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค^๖ ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยหลักๆ ของมนุษย์ทุกคนที่พึงปรารถนาจะมี อย่างไรก็ตามในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพียงเพื่อที่จะมีแค่ปัจจัย ๔ นั้นคงไม่พอต่อความต้องการในแต่ละวัน ดังนั้น มนุษย์จึงต้องแสวงหาที่ยึดเพื่อที่จะทำให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต และเพื่อที่จะมาตอบสนองต่อความต้องการที่พึงจะมี โดยที่ลักษณะของพฤติกรรมต่างๆ ที่จะเป็นตัวบ่งบอกถึง รูปแบบการดำเนินชีวิต แต่ละแบบพฤติกรรมในการเข้าสังคม ซึ่งในทางพุทธศาสนานั้นมีหลักพุทธธรรม ข้อหนึ่งที่กล่าวถึงเรื่องของความสุขของการดำเนินชีวิตนั้นคือ สุขของคฤหัสถ์ หรือ คิหิสุข หรือ กามโกคิสุข ๔ (สุขของชาวบ้าน, สุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ, สุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี)

^๓ เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, **อักษรธรรมอีสาน**, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๒๘.

^๔ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), **พุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐-๓๒.

^๕ วงเดือน นาราสัจจ์และชมพูนุช นาศิริรักษ์, **ประวัติศาสตร์สากล พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๐.

^๖ <http://www.royin.go.th/dictionary/> พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๒ ออนไลน์ สืบค้นเมื่อ ๑๕/๑/๒๕๖๐ เวลา ๑๒.๐๐ น.

๑. อตฺถิสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนได้โภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม

๒. โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์

๓. อนนฺตสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนเป็นไทย ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

๔. อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพาสไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนมีความประพาสสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครๆ ตีเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ^๗

ในหลักพุทธธรรมที่ได้กล่าวมานี้ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากในการดำเนินชีวิต และในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่อง จันทะหมุด ก็ได้นำเอาหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตที่มีอยู่ในเนื้อหาหลายๆ ตอนของวรรณกรรม เช่น การดำเนินชีวิตในรูปแบบของการทำอาชีพ, เลี้ยงชีพ เป็นต้น

ทั้งนี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างคุณค่าในการดำเนินชีวิตในเนื้อหาที่ปรากฏในแต่ละตอนของวรรณกรรมมาอธิบายไว้ดังนี้

(๑) ว่าด้วยเรื่องของการประกอบอาชีพ

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงการประกอบอาชีพหาของป่าของ ๒ ตัวเมียที่อาศัยอยู่นอกเมือง โดยมีเนื้อหาปรากฏในวรรณกรรมดังนี้

บัดนี้	ยังมีทุกตะเฒ่า	ตัวเมียทุกซ่มอด	
	สองก็อยู่จิมบ้าน	เมืองท้าวนอกเมือง	
	สองก็ประสงค์เลี้ยง	สุนัขมาเป็นเพื่อน	
	พาไปคว่าเถื่อนกว้าง	ลงห้วยฮ่อมเหว	
	หมาก็เดินตามเฒ่า	ไปบาเทียวคว่า	
	หมาก็ไปจวบพ้อ	โพนนั้นเห่าหอน	
	หมาก็เวียนเวียนอ้อม	ดินโพนเวียนเห่า	
	เสียงมีก้อง	นั่นเห่าทั่วไพร ^๘	
เมื่อนั้น	ตาผ้าขาวเฒ่าได้	ยินเสียงหมาเห่า	
	เฒ่าก็คิดว่าหมาเห่าเนื้อ	แล่นนั้นเห็นต่าง	นั่นเด
	เฒ่าก็ฟ่าวปไป	ฮีบไปมีซ้า	
	ตื่นต๋อยต๋อง	ตอไม้ท้าวหงาย	
	เฒ่าก็ลุกขึ้นแล	คานเล่นเซชวน	
	ก็จึงเห็นหมาหอน	เห่าโพนตายดู่	
	ก็บ่เห็นสังแท้	มีโพนตายเปล่า	
	หมาขี้ฮ้าย	มึงฮ้องเห่าสัง	นี่เด

^๗ รายละเอียดใน อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๖๒/๙๐, ป.อ.ปยุตโต, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้าที่ ๑๗๓.

^๘ จันทะหมุด ฉบับวัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด, ลานที่ ๑ หน้า ๑.

กูก็เยียวว่าสุเห่าเนื้อ
กูก็โตนเต้นปป

แลนเต่ากวางพาน
แลนมาทั้งฟ้า^๙

ดอกนา

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงการประกอบอาชีพช่างทอง โดยมีเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมดังนี้

	พระก็มีอาชญาให้	จัดช่างหาทอง
	ให้สุตีทองสาว	เร่งเร็ววันนี้
	ให้สุตีสาวได้	พันวาแปดหมื่น
	กับทั้งช่างอุ่แก้ว	วันนี้พรัมมวล
	ช่างก็โดยคิเจ้า	ยมมะนาพระยาใหญ่
	ตั้งสูบขึ้น	คิมพร้อมเล้งตี
เมื่อนั้น	ทั้งหลายพร้อม	ทั้งเมืองตีต้อย
	บางพ่องสาวออกได้	เอาผืนสอดเผื่อ
	สังขนังได้	พันวาแปดหมื่น
	กับทั้งช่างอุ่แก้ว	โดยได้พรัมมวล
	เอามาถวาย	ราชาภูวนาถ
	พระบ่ช้า	ทันอ้ายกำพลอย ^{๑๐}

และในอีกตอนหนึ่งที่ได้กล่าวถึงการประกอบอาชีพช่างทอง โดยมีเนื้อหาของวรรณกรรมดังนี้

บัดนี้	ข้อยก็ฮู้ข่าวเจ้า	เป็นเฒ่าช่างคำ	พ่อเฮย
	ข้อยก็ฮู้ข่าวเจ้า	ช่างหล่อคนดี	พ่อเฮย
	ข้อยก็มีใจคิด	เพื่อประสงค้นำเจ้า	
	ขอแก่พ่อช่างเจ้า	เสียฮูบอันคา	บ้างเด
	ข้าก็คิดเอาผิว	ผางใหม่มาเทียมเนื้อ	
	ค้อมว่าทำวกล่าแล้ว	เจ้าช่างเลยจา	
	ขวา ๆ เคียง	ขึ้นขมนำท้าว	
บัดนี้	ลูกก็คิดใคร่บ้าง	ฮูบเก่าอันคา	วาสือ
	ท่อย่าให้ลูกเพ็งใจ	คิดฮูบอันแวนม้าง	
	พ่อจักพิจารณาให้	หลานเดียวฮูบฮ้าง	ดินั้น
	ท้าวจักคิดใคร่ม้าง	จริงแท้บ่ขึ้น	ท้าวเฮย ^{๑๑}

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงการประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ โดยมีเนื้อหาของวรรณกรรมดังนี้

^๙ จันทะหมุด ฉบับวัดชมพู, ลานที่ ๑ หน้า ๒.

^{๑๐} ใบลานที่ ๑๓ หน้า ๑.

^{๑๑} ใบลานที่ ๒๕ หน้า ๑.

แต่นั้น	เห็นหมู่ไทเลี้ยงช้าง	ควายม้าหมูหมา	
	ทำว่องเข้า	ไปถามเด็กหนุ่ม	
	สู้อยู่แห่งห้อง	เมืองบ้านที่บิด	
	เขาก็บนบอกท้าว	คำซื้อมีอำ	
	ดูข้อยชาวลังกา	ที่ปคนเมืองใต้	
เมื่อนั้น	ดูข้อยมาเลี้ยงช้าง	ทั้งหมู่จัวควาย	
	เจ้าจักเดินไปมา	เที่ยวถามดูข้อย	นี้ใด
	บากราญท้าว	ขานเขาเด็กหนุ่ม	
	ภูก็มาเทียบหลั่น	มาซื้อสิ่งของ	แท้แล้ว ^{๑๒}

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงการประกอบหาซื้อค่าขาย โดยมีเนื้อหาของวรรณกรรมดังนี้

แต่นั้น	เมื่อนั้น	ชาวพ่อค้า	ด้านตอบคำดี	
		บอว่าไปเมืองใด	จอตสะเภททันนี้	
		ให้เจ้าไปถามแท้	นายสะเภทผู้ใหญ่	กายพุ่น
		ดูข้อยชาวลูกค้า	มาแท้บ่าวสะเภท	เจ้าเฮย
		โฉมเฉลาท้าว	เลยไปถามถึ	
		แม่แจ่มเจ้า	นายใหญ่ในสะเภท ^{๑๓}	

(๒) ว่าด้วยเรื่องหน้าที่ของบุรุษเพศและสตรีเพศ

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตของบุรุษและสตรีเพศว่า โดยมีเนื้อหาในวรรณกรรมดังนี้

โอโน	เถิงเมื่อเวลาล้ำ	ยามแลงสะเภทจอต	คินิงซู้คน
	ฝูงหมู่	บ่าวสำน้อย	
เขาก็	จากันแว้า	คินิงถึงซู้เก่า	กายพุ่น
โอโน	ปานนี้ซู้อยู่บ้าน	ยังสิอ้าวคินิงเถิง	บ่เด
ไผผู้	มีเมียซื่อน	คินิงเถิงทุกคำ	คินแล้ว
ไผผู้	มีแต่ซู้	ยังเว้าจ่มหา	
โอโน	ปานนี้ดวงพระกาย	เอยพรากคู่	กายพุ่น
ยัง	คิดฮอดอ้าย	กายพี้สิ่งใด	นี้ใด
พี่มา	พรากน้องไกล	ข้างอยู่บ่เป็น	แลนอ
โอโนแดงเฮย	จันท์สมคู้	เอียมทาทุกคำ	พระอวนแล้ว
บัดนี้	เฮียมหากหนีจากน้อง		นวลแล้งเมื่อแลง
ยามเมื่อ	ดาววันค้าย	เมโหลบเหลียม	มาแล้ว
พี้ก็	คิดฮ้อฮู้	คินิงน้องนาถแดง	อุ้นเฮย

^{๑๒} ใบลานที่ ๑๗ หน้า ๑.

^{๑๓} ใบลานที่ ๙๓ หน้า ๒.

ยามเมื่อ	เจ้าเหล่านั้	หลายบ้านจ่ายผญา	แลนอ
คั่นว่า	หากไปแสวงพ่อ	ของแพงดีซื้อฝาก	เฮียมเนอ
น้องหาก	สินอนล่อง	ค่องคองถ่าพี	พระอวนนี้แล้ว ^{๑๔}
.....			
บัดนี้	ข้อยจักคัดละนา	ย้อมพระคุณภูวนาถ	
ขอให้	อินทร์อยู่ฟ้า	ชูข้อยขอตสาร	แต่ท่อน
อันหนึ่ง	ขอให้ผมเกษเกล้า	ดำปากเพี้ยกเทา	
	หมดกระบวนคำ	ปรารถนาทุกสิ่ง	คำนางเฮย
ยังแต่	บั๊กเพ้อเว้อ	ถวยกันเจ้าหม่อมสา	
บัดนี้ข้า จักกล่าวถึง	พระยาเมืองเจ้า	ยมราชาชา	ก่อนแล้ว
พระก็	เสวยพระนครสุข	สำราญเรียงเลม ^{๑๕}	
	เยี่ยเงินล้ำ	เยี่ยค่าแสนโกฏี	
	สนมหนุ่มน้อย	นางหน้าแทบเทียม	
	หัตถิได้	สองพันตัวประเสริฐ	
	ควายแอบป้อน	ป็นหญ้าอยู่โง	
	อัสตรม้า	มะโนมัยฮ้อยคู่	
	นายอยู่ป้อน	ป็นหญ้าคู่ตัว ^{๑๖}	

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ของบุรุษ ที่ต้องรับใช้ชาติบ้านเมืองในยามศึกสงคราม โดยมีเนื้อหาของวรรณกรรมดังนี้

เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	คณิงใจจงมาก	
พระฮีบ	ใช้ล่งม้า	ถึงท้าวอย่านาน	ว่าเยอ
สุฮีบ	เชิญแจ่มเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	
ให้เฮว	หันทืออย่า	ให้กลายวันนี้	
คั่นว่า	อาสาได้	ม้าเปื่องเฮวฮีบ ^{๑๗}	
กูจัก	ถวยแก่นแก้ว	นางน้อยยอดหอม	ว่าเยอ
ครั้นว่า	มาบได้	ฮีบชาดมาเปื่อง	
กูจัก	เอานางงาม	มอบเขาพระพี	
	พระสั่งแล้ว	ขุนฮีบลาไป	
	ข้า ๆ ผาย	ฮอดเฮือนบาท้าว	
พอเมื่อ	ไปเถิงแล้ว	ขุนทูลจอมเกษ	
บัดนี้	พระดวนใช้	เชิญท้าวเทียวพลัน	วาดาย

^{๑๔} ไบลานที่ ๑ หน้า ๑.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, ลานที่ ๑ หน้า ๒.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, ลานที่ ๒ หน้า ๑.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, ลานที่ ๔๘ หน้า ๑.

บัดนี้ พระพ่อเชิญลูก	ไปผาบบ้าง	ศึกใหญ่มาประจัญ	วาทาย
พ่อจ๊ก	ถวยนางหอม	แก่บาบุญกว้าง	
คันว่า	เอาบได้	ซิคินคอบจอมหัว	
เพ็นจ๊ก	เอานางงาม	มอบถวยเขาพุ่น	
คันว่า	อาสาได้	ไปเปื่องแวนเทียว	
อย่าให้	กลายมือนี่	วันนี้้อย่านาน	เจ้าเฮย ^{๑๘}

ในการดำเนินชีวิตของคนอีสานนั้นสมัยก่อนนั้นมักจะประพฤติปฏิบัติตามหลักจารีตประเพณี หรือในภาษาอีสานเรียกว่า ฮีตครอง นั้นเอง ถ้าบุคคลใดประพฤติตนไม่อยู่ในกฎหรือข้อบัญญัติ ตามมานั้นก็คือ คำว่า “ชะล่า”^{๑๙} เป็นคำอีสานที่มีความหมายว่าไม่ดีไม่งาม ไม่เหมาะสมไม่ควร นั้นเอง

๔.๒.๒ คุณค่าด้านวรรณกรรมที่มีต่อสังคม

สังคม หมายถึง กลุ่มของบุคคลที่ดำเนินชีวิตในชุมชนเดียวกัน มีความสัมพันธ์ติดต่อทั้ง ในด้านความสัมพันธ์ส่วนตัวและส่วนรวม เป็นครอบครัว เป็นหมู่บ้าน เป็นประเทศ^{๒๐} มนุษย์เป็นสัตว์ สังคมที่มีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์แสดงให้เห็นถึงความเป็นสังคมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งตั้งแต่ เกิดจนตาย มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันโดยถือว่า แต่ละคนเป็นส่วนรวมเหมือนกัน นอกจากนี้สังคมไทยอีสานกับวรรณกรรมอีสานนั้นยังมีความสัมพันธ์ กันอย่างลึกซึ้งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะทั้งสังคมไทยอีสานและวรรณกรรมอีสานต่างก็มี อิทธิพลต่อกัน^{๒๑} ซึ่งในงานวรรณกรรมอีสานนั้นหากเราพิจารณาลงไปในตัวอักษรแต่ละตัวอักษรหรือ ช่องไฟแต่ละช่องในวรรณกรรมอีสานแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความตื้นลึกหนาบางทางภูมิปัญญาของ

^{๑๘} อ้างแล้ว, ลานที่ ๔๘ หน้า ๒.

^{๑๙} ชนเผ่าไทยลาวหรือชาวอีสาน มีระเบียบการปกครองบ้านเมือง นอกจากฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ซึ่งเป็น แนวปฏิบัติแล้ว ยังมีข้อห้ามอีกคือ คะล่า หรือ กะล่า หรือ ชะล่า ซึ่งสมัยก่อนเขามีการบอกสอนลูกหลานรับช่วงกัน มาเป็นช่วงๆ อายุคนโดยไม่จำเป็นเสียเวลาอธิบายเหตุผล ปัจจุบันนี้อาจมีคนรู้จักจดจำหรือปฏิบัติตามเป็นส่วนน้อย

คำว่า คะล่า คำ “กะล่า” หรือ “กะล่า” หรือบางท้องถิ่นเรียก ชะล่า ซึ่งมีความหมายตาม พจนานุกรมภาษาถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๗ หน้า ๑๖ ว่าไว้ดังนี้ กะล่า ๑ เป็นคำนาม แปลว่า สิ่งต้องห้าม กะล่า ๒ เป็นคำกริยา แปลว่า เว้น (อย่าง ว่า อันไหนเห็นว่าดีก็ กะล่า ชะ) กะล่าชำชอย เป็นคำวิเศษณ์ แปลว่า นอกเรืตนอกรอย ทำตามใจชอบ,ตาม อำเภोजิ มะล่ำชำชะ, มะล่ำมะลอย ก็ว่า พจนานุกรมภาษาลาว โดย ดร.ทองคำ อ่อนมะนิสอน หน้า ๒๔ ให้ ความหมายไว้ดังนี้ “กะล่า น.สิ่งใดที่เอ็ดลงไปแล้วบ่ดีบ่งาม เกิดโทษเกิดภัย เกิดเสนียดจัญไรแก่ตนและผู้อื่นโบราณ เอ็น กะล่า, คะล่า ชะล่า ก็ว่าอย่างว่า “หัวไลน์อยากล่า หัวด้อยากเทศน์ คะล่า (พาสิด)” สรุปความได้ว่า “กะล่า” เป็นสิ่งต้องห้ามที่ทำลงไปแล้วไม่ดีไม่งาม เกิดโทษภัย เกิดเสนียดจัญไรแก่ตนและผู้อื่น โบราณเรียกว่า กะล่า, คะล่า ชะล่า ก็ว่า ตัวอย่าง หัวไลน์อยากล่า หัวด้อยากเทศน์ คะล่า (ภาษิต)”: <http://www.kroobannok.com/๔๕๓๐๓>

^{๒๐} สมพร มั่นตะสูตร, วรรณกรรมสังคมและการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐.

^{๒๑} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา ภาษาไทย ๔ หน่วนที่ ๑ - ๗, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๙๗) จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕๐ - ๔๕๒.

ผู้แต่ง และความจริงใจของผู้แต่งสะท้อนให้เห็นความเป็นตัวตนเอง และผู้อื่น ในสังคมไทยอีสาน ให้ได้เห็นอย่างชัดเจน เช่น ความห่วงหา ความปรารถนา ความตั้งใจของผู้ประพันธ์^{๒๒}

หลักพุทธธรรมที่มีต่อสังคมคงต้องกล่าวถึงเรื่องของหลักสังคหวัตถุ ๔^{๒๓} ที่แปลว่า ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน

๑. ทาน คือ การให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน (แบ่งปันไปมา)

๒. ปิยะวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ พูดดีต่อกัน (พูดจาจับใจ)

๓. อตถจริยา คือ ช่วยเหลือกัน (ช่วยกิจกันไป)

๔. สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดยประพฤติดัวให้มีคุณสมบัติสม่ำเสมอปลายวางตัวดีต่อกันนั่นเอง

นอกจากนี้ยังมีหลักพุทธธรรมอื่นๆ ที่เนื่องด้วยสังคมให้ดำรงอยู่ด้วยความสัมพันธ์อันดีต่อกันจากการกระทำอันเป็นสิ่งที่ตั้งมานำมาซึ่งความช่วยเหลือเกื้อกูลส่งเสริมสังคม ซึ่งหลักพุทธธรรมดังกล่าวก็คือ หลักของความกตัญญู หลักของความเสียสละต่อผู้อื่น หลักของความซื่อสัตย์ ซึ่งเรื่องดังกล่าวถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมไทยปัจจุบัน ในแต่ละวันจะมีข่าวทางสังคม ในหนังสือพิมพ์กล่าวถึงความขาดหลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยเรื่องของความกตัญญู ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ในสังคมไทยไปเรื่อยๆ

ทั้งนี้จากการศึกษาคุณค่าด้านวรรณกรรม เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสานนั้นผู้วิจัยพบว่ามีหลักดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นปรากฏอยู่ในเนื้อหาที่มาในแต่ละตอนของวรรณกรรมที่อธิบายไว้ดังนี้

(๑) ในด้านของความกตัญญู

เนื้อหารวรรณกรรมตอนนี้ได้กล่าวถึงความกตัญญูของจันทะหมุด โดยเนื้อหาปรากฏกล่าวไว้ในวรรณกรรมดังนี้

เมื่อนั้น ท้าวก็	เอนายเฒ่า	มาทรงเสวยราชย์	นำนั้น
กับทั้ง	พ่อช่างเฒ่า	มาพร้อมแต่งต่าง	
เฒ่าผู้	บุญมีล้น	คุณมีหลอมหล่อ	วันนั้น
เฒ่าก็	สุขยิ่งล้น	เสมอท้าวเก่งกัน	เจ้าเฮย
นายก็	สุขยิ่งล้น	คุณนายแหนบอก	วันนั้น
ท้าวก็	ตกแต่งให้	สาวใช้พรมี่	
.....			

^{๒๒} พิทยา ว่องกุล, พลาณาภาพแห่งวรรณกรรม, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๔๐), หน้าที่ ๑.

^{๒๓} คูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖, ๐ง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒, ๐ง.อภุฏก.(ไทย) ๒๓/๑๑๔/๒๒๒, ๐ง.นวก.๒๓/๒๐๙/๓๗๗, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๘.

นายบ่	ทุกข์ยากไ้	สักสิ่งอันใด
	แลงายสัง	บ่เคื่องคำฮ้อน
ท้าวเกี	สุขอยู่สร้าง	เสวยราชย์ตามครอง
เขากี้	ลือเดชท้าว	ทุกที่เขาชาม
เขากี้	ลือชาดก	ทั่วดินแดนท้าว
ก๊บ่	ทุกข์ยากฮ้อน	จักสิ่งการใด ^{๒๔}

ถอดความได้ว่า เมื่อท้าวจันทะหมุดได้ครองราชย์ปกครองเมืองลังกาแล้วก็ได้ตอบแทนนายช่างหล่อให้มีความสุขเสมอดังที่ท้าวจันทะหมุดมีนั่นเอง

(๒) ในด้านของความเสียสละ

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงความเสียสละของจันทะหมุด โดยมีเนื้อหาของวรรณกรรมดังนี้

เมื่อนั้น	อ้ายกำพร้าว	อาสาขันต่อ	
ข้อยจัก	ขันต่อตั้ง	เอาได้มอบถวย	
ทอว่า	หาให้ได้	สายทองเชือกหย่อน	ลงนั้น
ก๊บ่ทั้ง	ยนต์อู่แก้ว	โดยได้พร้าววล ^{๒๕}	
	ล่องยาวสั้น	พันวาแปดหมื่น	
เผื่อ	สอดเกี่ยวกัน	มันอย่าให้มาย	
เมื่อนั้น	นายขุนไ้	ต่างตาภูวนาถ	
	ได้ข่าวแล้ว	ใจท้าวชื่นชม	
ขุนก็	ลิกขึ้นมา	คืบคอบพระยาเมือง	
มันก็	ชำ ๆ เถิง	กราบทูลทั้งฟ้าว	
บัดนี้	อ้ายกำพร้าว	ขันต่ออาสา	เจ้าเฮย ^{๒๖}

(๓) ในด้านความซื่อสัตย์

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงความซื่อสัตย์ของจันทะหมุดที่ได้สัญญากับเจ้าเมืองยมราชว่าเมื่อเจอสิ่งที่ตามหาแล้วจะกลับขึ้นไปยังเมืองยมราช โดยมีเนื้อของวรรณกรรมหาดังนี้

โอนอ บ่อยาก	พลัดพรากน้อง	เวรหากจ้องจำไป	
บ่อยาก	ไกลนงแพง	ถ่องยามครวน้อย	
พี่จัก	ผลัดหมายไว้	เจ็ดปีเป็นเขต	
คันว่า	นานกว่านั้น	เมื่อหน้าช่างพระอวน	พี่ท่อน
แต่นั้น	โฉมเฉลาท้าว	जानางอ้อยอัน	
พี่จัก	เมื่อกราบไหว้	ขอน้องคว่นนำ	ก่อนแล้ว

^{๒๔} จันทะหมุด ฉบับวัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด, ใบลานที่ ๕๖ หน้า ๒.

^{๒๕} จันทะหมุด ฉบับวัดชมพู, ลานที่ ๑๒ หน้า ๑.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, ลานที่ ๑๒ หน้า ๒.

หลอนว่า	พระโผดให้	คำประสงค์ แสนยัง	
พี่จัก	เอาแจ่มเจ้า	ไปพร้อมบ่ขึ้น	
ค้นว่า	พระปไไลชาด	ให้อวนชิตัน	ต่งเดิน
	เดินดุ้งดัน	เดียวข้อยเทียวไปก่อนแล้ว ^{๒๗}	
.....			
พอเมื่อ	ท้าวกล่าวแล้ว	ท้าวเล่าเลยไป	
	เถิงโฮงทอง	พ่อพระองค์ทูลไหว	
บัดนี้	บุญหลายได้	เสยเมืองทรงแท่น	พ่อเฮย
ข้าก็	เคื่องใจคิด	ฮุ่งหลังเหลือแม้ง	
ข้อยก็	เดินมาได้	สามปีปลายขวบ	มานี้
	นานแลข้า	มาได้นั่งเมือง	เจ้าเฮย
อันว่า	ฝูงพี่น้อง	เชื้อชาติลุงอาว	ก็ดี
จักว่า	ตายเป็นสัง	บ่เห็นเสียนั้น	
บัดนี้ ขอแก่	จอมหัวเจ้า	กรุณาผายโผด	
ข้าจัก	เดินดุ้งดัน	ไกลพื้นบาทคำ	พ่อเฮย
ค้นว่า	ไปเถิงแล้ว	สิดินมาเสวยราชย์	ภายนี้
	ดีแลฮ้าย	เมื่อนำไปเห็น	พ่อเฮย
อันว่า	กษัตริย์น้อย	นางหอมลูกพระราช	พ่อนี้
ข้าก็	ขอฝากไว้	นำให้พ่อพระองค์	แต่ท่อน
ข้าก็	ผิดหมายไว้	เจ็ดปีเป็นเขต ^{๒๘}	
.....			
ค้นว่า	นมที่นั่น	เมื่อนำช่างอวน	พระเฮย
ค้นว่า	บุญหลายได้	คินมาในเขต	
	บุญเจ้าหุ้ม	กวมกล้าหากจักเห็น	เจ้าเฮย ^{๒๙}

เห็นได้ว่าคุณค่าของหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด นั้นถือได้เป็นแผนที่ในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีสานอีกเรื่องหนึ่งก็ได้ เพราะการที่เนื้อเรื่องของวรรณกรรมนั้นได้ถูกสอดแทรกหลักของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีสาน ทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความสงบสุขได้

๔.๒.๓ คุณค่าด้านการเมืองการปกครอง

การเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิธีการได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน และการใช้อำนาจที่ได้มาเพื่อสร้างความผาสุกให้แก่ประชาชน ส่วนการปกครองเป็นการทำงานของ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งจะดำเนินการตามกฎหมายและนโยบายที่รัฐมอบให้ดำเนินการ โดย

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, ลานที่ ๕๗ หน้า ๒.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, ลานที่ ๕๙ หน้า ๑.

^{๒๙} อ้างแล้ว, ลานที่ ๕๙ หน้า ๒.

มุ่งที่จะสร้าง ความผาสุก ความเป็นระเบียบ ความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคมภายใต้รูปแบบการปกครองแบบ ประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ^{๓๐} ในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด นั้นได้กล่าวถึง เรื่องการเมืองการปกครองในแบบสมบูรณาญาสิทธิราช^{๓๑} คือการปกครองในรูปแบบของพ่อปกครองลูก หรือคำสั่งเด็ดขาดจะขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์ ซึ่งสมัยปัจจุบันนี้การเมืองการปกครองถูกแบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบคือ ประชาธิปไตย^{๓๒} และคอมมิวนิสต์^{๓๓} อย่างไรก็ตามหากจะพูดถึงเรื่องการเมืองการปกครองที่ดีนั้นในทางหลักพุทธศาสนานั้นจะต้องพูดถึงหลัก ทศพิธราชธรรม หรือ ราชธรรม ๑๐ ซึ่งประกอบไปด้วย

- ๑) ทาน (ทาน) คือ การให้
- ๒) ศีล (ศีล) คือ ความประพฤติที่ดีงาม ทั้ง กาย วาจา และใจ
- ๓) บริจาค (บริจาค) คือ การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขส่วนรวม
- ๔) ความซื่อตรง (อาชชว) คือ การสุจริตต่อหน้าที่การงานของตน ต่อมิตรสหาย ต่อองค์กร หรือหลักการของตน
- ๕) ความอ่อนโยน (มททว) คือ การมีอัธยาศัยอ่อนโยน
- ๖) ความเพียร (ตป) คือ ความเพียร
- ๗) ความไม่โกรธ (อกโกธ) คือ การไม่แสดงอาการโกรธ
- ๘) ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) คือ การดำเนินชีวิตไปตามทางสายกลาง การผลิต การบริโภคที่สมดุลไม่เน้นประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ซึ่งนำไปสู่การแข่งขันแย่งชิงจนเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นและทำลายสิ่งแวดล้อม
- ๙) ความอดทน (ขันติ) คือการรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกกระทบกระทั่งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม มีความมั่นคงหนักแน่นไม่หวั่นไหว
- ๑๐) ความเที่ยงธรรม (อวิโรธ) คือ ความหนักแน่น ถือความถูกต้อง เที่ยงธรรมเป็นหลัก^{๓๔}

^{๓๐} สืบค้นจาก, http://politicsg๕.blogspot.com/๒๐๑๑/๐๙/blog-post_๑๙.html เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๐๐ น.

^{๓๑} ศิริพร สุเมธรัตน์, **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓) หน้า ๓๙๒ – ๓๙๔.

^{๓๒} **ประชาธิปไตย**เป็นระบอบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งการบริหารอำนาจรัฐมาจากเสียงข้างมากของพลเมือง ผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยพลเมืองอาจใช้อำนาจของตนด้วยตนเองหรือผ่านผู้แทนที่เลือกไปใช้อำนาจแทนก็ได้ ประชาธิปไตยยังเป็นอุดมคติที่ว่าพลเมืองทุกคนในชาติร่วมกันพิจารณากฎหมายและการปฏิบัติของรัฐ และกำหนดให้พลเมืองทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและเจตนาของตนเท่าเทียมกัน, สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ประชาธิปไตย>.วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๒.๐๐ น.

^{๓๓} **คอมมิวนิสต์** ระบบเศรษฐกิจการเมืองและสังคมแบบหนึ่งของลัทธิสังคมนิยมที่มีอุดมการณ์ให้รวมทรัพย์สินทั้งปวงเป็นสมบัติส่วนกลางของชุมชน ไม่ให้มีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล และให้จัดสรรรายได้แก่บุคคลอย่างเสมอภาคกัน ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ยากของคนในสังคมอันเป็นผลจากความไม่เสมอภาคในทรัพย์สิน ผู้ที่นิยมระบบคอมมิวนิสต์ เกี่ยวกับระบบคอมมิวนิสต์, สืบค้นจาก <http://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/คอมมิวนิสต์>.วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๒.๐๐ น.

^{๓๔} รายละเอียดใน, พุ.ชา.(ไทย), ๒๘/๒๕๐/๘๖, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๘๗.

ในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด นั้นได้กล่าวถึงการเมืองการปกครอง โดยมีเนื้อหา กล่าวถึงภาพรวมการเมืองการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชโดยผู้ปกครองจะต้องประกอบด้วย บารมี และคุณธรรมความดีเป็นสำคัญในการปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้มีความสุข สร้างความเจริญ รุ่งเรืองให้เกิดขึ้นแก่เมืองตน ในเรื่องนี้พบว่าพระราชแห่งเมืองยมราชนั้นเจริญร่ำรวยเศรษฐกิจดีมาก ถึงกับได้ให้ช่างทำโซ่ด้วยทองคำเพื่อที่จะต่อกับอู่แก้ว เป็นต้น

๔.๒.๔ คุณค่าด้านคติความเชื่อ

คำว่า “คติความเชื่อ” สามารถแบ่งความเชื่อของผู้คนในสังคมออกเป็น ๒^{๓๕} ระดับ ได้แก่

๑) คติความเชื่อที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาใหญ่หรือศาสนาประจำชาติ เป็นความเชื่อ ที่มีเหตุผล และอธิบายสิ่งที่คนสงสัยได้อย่างชัดเจน มีระบบ และเป็นตัวกำหนดพิธีกรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในชาติ

๒) คติความเชื่อพื้นบ้าน เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาจนถึงการปฏิบัติตามประเพณีความเชื่อนั้นเกิดจากความไม่รู้ และความไม่รู้ก็ทำให้เกิดความกลัวเป็นหลัก จึงทำให้เกิดความพยายามในการแสดงหาคำตอบของความไม่รู้นั้น ซึ่งการตัดสินใจในความเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นอาจตัดสินใจเอาเองว่าสิ่งนั้นมีเหตุผล หรืออาจไม่มีเหตุผลก็ได้^{๓๖}

จิราภรณ์ ภิทรภานุภัทร ได้แบ่งประเภทของความเชื่อไทยออกเป็น ๘ ประเภท^{๓๗} คือ

๑) ความเชื่อที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ได้แก่ ความเชื่อถือปรากฏการณ์ต่างๆ ของธรรมชาติที่มนุษย์ยังไม่สามารถอธิบายได้ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดโลกและจักรวาล และสรรพสิ่งที่มีชีวิต

๒) ความเชื่อเรื่องการเกิด การตาย และช่วงเวลาที่สำคัญในชีวิต มักแสดงออกมาในรูปแบบของพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต เช่นการทำขวัญเดือน การโกนจุก การบวช การแต่งงาน การตาย เป็นต้น

๓) ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการนับถือผี

๔) ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นความเชื่อต่าง ๆ

๕) ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อดั้งเดิมก่อนที่จะมีการนับถือพุทธศาสนา

๖) ความเชื่อเกี่ยวกับครวเรือนและที่อยู่อาศัย เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องใช้ไม้สอยในครวเรือนว่ามีผีประจำอยู่

๗) ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีวะ เช่น เชื่อว่าบางอาชีพอาจต้องมีการศึกษาจากครูหรือต้องมีการเสี่ยงอันตรายทำให้ต้องมีพิธีไหว้ครู เป็นต้น

๘) ความเชื่อที่มีลักษณะผสมผสานกับความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกัน ไม่สามารถแยกศึกษาได้

^{๓๕} กิ่งแก้ว อัทธการ และธนรัชต์ ศิริสวัสดิ์, ความเชื่อ, เอกสารการสอนชุดวิชาศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหาลย์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๘), หน้า ๖๖๒.

^{๓๖} ภิญโญ จิตต์ธรรม, ความเชื่อ, (สงขลา : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๒.

^{๓๗} จิราภรณ์ ภิทรภานุภัทร, สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย, (กรุงเทพมหานคร: โครงการไทยศึกษา ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๒.

ในทางพุทธศาสนาได้แบ่งความเชื่อ ออกเป็น ๔ ประการ^{๓๘} คือ

๑) **กัมมสัทธา** เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีจริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา จงใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำที่ไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยการอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค

๒) **วิปากสัทธา** เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือกรรมที่ทำแล้วย่อมมีผลและต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓) **กัมมัสสกตาสัทธา** ความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

๔) **ตถาคตโพธิสัทธา** เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจพระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้หากฝึกฝนตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมอันสูงสุดหลุดพ้นได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญไว้

ในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดนั้นได้กล่าวถึงคติความเชื่อหลาย ๆ ตอน อาทิเช่น เชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เชื่อเรื่องบาปบุญ เชื่อเรื่องเวทดา เชื่อเวทมนต์คาถา โดยมีเนื้อหาของวรรณกรรมดังนี้

(๑) ความเชื่อโหราศาสตร์

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องของโหราศาสตร์ หรือการทำนายทายทัก โดยมีเนื้อหาปรากฏในวรรณกรรมดังนี้

เมื่อนั้น	คืน ๆ ก้อง	เสนศปะโรหิต	
	ยอมือทูล	ซุคนประณมไหว	
ฝูงหมู่	ตามเสด็จเจ้า	ทั้งหลายขุนหมื่น	
ไผ่	ออกปากได้	ชั้นตั้งต่อลง	
เขาก็	ชั้นบ่ได้	โยมเจ้าซุคน	
บัดนี้ ยังมา	ปะโรหิตเจ้า	อาจารย์ผู้ฉลาด	
มันก็	เคยแต่งบ้าน	เมืองท้าวเขื่อนช้าง	
มันก็	พิพากด้าน	ทูลบาทชะภูธร	พุ้นเยอ ^{๓๙}
ขอ	พันหมอหน	หมู่เคยคุณคิ้ว	
พระก็	เดินเขาให้	หันทมาฮีบ	เฮ้ววันนี้

^{๓๘} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พศ. ๒๕๔๖, หน้า ๑๖๔.

^{๓๙} อ้างแล้ว, ใบลานที่ ๑๐ หน้า ๒.

	หนบ่ข้า	ครตั้งเลขเลียน	
	ศุกร์เสาร์เช้า	เตังการเนาน้ง	
	จันทร์อยู่ได้	เนาพื้นเศษศูนย์	
	อาทิตย์เช้า	เตังเมฆมัวลึบ	
	วโยผาย	เบิกไปใสแจ้ง	
หมอกี้	วางสอไว้	ทูลทั้นเทวราช	
ไขกล่าว	ด้านพระองค์	แจ้งซุประการ	
	ข้าพระบาทพื้น	ขอเพ็งชีวิต	พระเฮย
ดูตั้ง	กนกรเฮา	เศษศูนย์มีแจ้ง	
อันว่า	ฮอดฮวงเฮ้า	หอมมาเมืองลุ่ม	
บไซ	โฮดดอกไม้	เสนคู้แก่นจันท	พระเฮย
ผิว่า	เศษแล่นต่อง	ตามแห่งหรรคุณ	ดั่งนั้น
ฮ้อยว่า	มีนางหอม	อยู่เนาในพื้นที่	
นางนั้น	คิงหอมได้	พันว่าฮ้อยโยชน	เจ้าเฮย
กัจจ	ผายแผ่นขึ้น	ฮูกว้างฮอดเฮา	พระเฮย ^{๔๐}

(๒) ความเชื่อเรื่องบาปและบุญ

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องของบาปและบุญ โดยมีเนื้อหาปรากฏในวรรณกรรมดังนี้

ให้เจ้านี้	ไปแสวงหา	ช่างคำกายพ้น	
เพื่อนนั้น	เป็นขุนเฒ่า	ปฐมามหลายเช่น	หลานเฮย
เพื่อนนั้น	เฒ่าฮากบ้าน	เคยฮู้หล่อคน	หลานเฮย
ไผผู้	มีบุญล้น	เป็นคนงามยิ่ง	หลานเฮย
ไผผู้	เป็นบาปฮ้าย	เลยไหม้เผาผาง	แม่แล้ว
ค้อมว่า	สองกล่าวแล้ว	สุริยค้อยคำ	
	อาทิตย์เศร้า	เสียแสงมีดมัว ^{๔๑}	
สองก็	กินข้าวแล้ว	เล่นนอนสัจดอยู่	
เถิงเมื่อ	ลมปิ่นเปื่อง	ตาลพร้าวกิ่งสลา	น้องเฮย ^{๔๒}
.....			

^{๔๐} อ้างแล้ว, ใบลานที่ ๑๑ หน้า ๑.

^{๔๑} อ้างแล้ว, ใบลานที่ ๒๑ หน้า ๒.

^{๔๒} อ้างแล้ว, ใบลานที่ ๒๒ หน้า ๑.

อันนี้	บุญนายเฒ่า	มีหลานมาโผด	นายนอ
นายปได้	ไปเที่ยวบ้าน	ขอข้าวใส่แลง	แลนอ ^{๔๓}
พอเมื่อ	หลายวันแล้ว	สาวมาถามย่า	
	หลานแจ่มเจ้า	นายเฒ่าตัวมา	แล้วลือ ^{๔๔}
.....			
บัดนี้	มาถึงห้อง	แดนเมืองเขาจอด	พระอวนท่อน
	กลายแต่นี้	เมื่อหน้าอย่าไป	พ่อเฮย
มีทั้ง	ทางยากฮ้าย	เหว ตาดชั้นสูง	พ่อเฮย
ท้อแต่	สองนางแพง	ลิดุ่งเดินไปหน้า	
	เชิญพ่อคีน	ครองเมืองบ้าน	
ข้าจัก	ไปตามแท้	เอาบุญเป็นชาย	
	ดีแลฮ้าย	เมื่อหน้าหากจักเห็น ^{๔๕}	
หลอนว่า	บุญหลายได้	คีนมาเสวยราชย์	น่านัน
	บุญกวมเกล้า	หากเห็นพระเฮย	
พอเมื่อ	สองสั่งแล้ว	องค์พ่อเลยเสด็จ	
พระยากี้	ทรงพลายสาร	ด้าวคีนมาบ้าน	
แต่นั้น	ไย ๆ ย้าย	ช้างใหญ่พระยาเมือง	พุ้นเยอ ^{๔๖}

(๓) ความเชื่อเรื่องของเทวดา

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องเทวดา โดยมีเนื้อหาปรากฏในวรรณกรรมดังนี้

บัดนี้จักกล่าวถึงอ้ายกำพร้าว	ขึ้นสู่ยานคำ	พุ้นเยอ
บาก็ ลงไปเถิง	ทีปคนกายพุ้น	
ท้าวก็ ผูกอุ้งแก้ว	ตาดีเมียนแจบ ^{๔๗}	
ท้าวก็ นบนอบไหว	ประมมไท้เทพยดา	
บาก็ น้อมเทพพะ	ทั้งแปดทิศา	
เทพาหลาย	เถื่อนแถวดอยกว้าง	

^{๔๓} อ้างแล้ว, ใบลานที่ ๒๔ หน้า ๑.

^{๔๔} อ้างแล้ว, ใบลานที่ ๒๔ หน้า ๒.

^{๔๕} อ้างแล้ว, ใบลานที่ ๖๒ หน้า ๒.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๖๓ หน้า ๑.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๑๕ หน้า ๑.

	ธรณีเจ้า	ตนล้าโลกลือ	
	พื้นแหล่งหล้า	เขาเงื่อมเขตขง	
ข้าก็	ขอฝากไว้	เชือกอุยนต์ทอง	เจ้าเฮย
ขออย่า	มีโทษภัย	เบียดเบียนของข้อย	แต่ท่อน
ขอให้	ลูโซคได้	โดยดั่งปรารภนัง	เจ้าเฮย
ขอให้	เทพาผาย	ขอยชูปางนี้	
แต่นั้นท้าวก็	อำลาไหว	ลาที่พรากที่	
	ข้ามเถื่อนห้วย	เหวก้องอเนกนong	น้องเฮย
	ฮอกตื่นเต้น	โตนง่าเฮียวไฮ	พุ่นเยอ
	ชนิงคราญ	ฮุ่งหาผัวแก้ว	
บางพ่อง	ออยอินอิน	อียอินชมฮัก	
กลางตัว	โตนเต้นปบ	ชูปชมคะโยงเต้น	
เห็นทั้ง	นกเต้นเต้น	โตนหนีกกลางป่า	พุ่นเยอ
บางพ่อง	สับตอดได้	คะโยงเต้นตอดเต้น ^{๔๘}	
.....			
อันนี้ เป็นแต่	บุญแจ่มเจ้า	หลายชาตินำมา	แลนอ
กับทั้ง	เทพาผาย	ขอยชูปาท้าว	
แต่นั้น พ่อก็	ยอมมือไหว	เทพาเจ้าที่	
บัดนี้ ข้า	หลอมหล่อท้าว	ดีได้ชูอัน	
บัดนี้ เผื่อจัก	ลาสถานไหว	ดอยดงเจ้าที่	
ขอให้	ลูลามได้	เมื่อน้ำชูอัน	แต่ถ้อน
.....			
ท้าว	คิดบ่แล้ว	นำแก้วยอดหอม	
แต่นั้น ท้าว	วอนวานไหว	เทพาเจ้าที่	
ขอให้	ชูส่งข้า	เถิงแก้วยอดหอม	แต่ท่อน
ขอให้	เทวบุตรเจ้า	เทวดาตนประเสริฐ	ก็ดี
กับทั้ง	อินทรีย์อดไ้	ชูข้าหลีกโทษ	แต่ท่อน
อย่าให้	ไคคลาดแคล้ว	คำมิงมรณา	
ขอให้	อินตาทั้ง	เทพาข่อยชู	ปางนี้

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๑๕ หน้า ๒.

เมื่อนั้น อินทร์จึง หลิงผ่อเอี้ยม	เห็นโลกสงสาร ^{๔๙}		
อินทร์จึง ทะยานตนลง	ช้อยชูปาท้าว		
อินทร์ก็นิรมิตเป็นนกจอกฟ้า	หลงประเทศบินมา		
ก็จึง เห็นบาศราญ	กล่าวแถลงถามถ้อย		
ดูรา สีสะอาดท้าว	หลงประเทศใดมา	เจ้าเฮย	
สั่งว่า มาทรงทุกข์	อยู่ดงเดียวเจ้า		
เจ้าสั่งมา ยมมะนาให้	กลางไพรย้อยยัง	สนี่	
	ทุกข์ยากแค้น	ดังนี้	
เมื่อนั้น โฉมเฉลาท้าว	จาดชนนจอก		
ท้าวก็ ไซต่อต้าน	จาเว้าซุอัน		
ท้าวก็ กล่าวแต่เค้า	เท่าฮอดถึงปลาย		
บาก็ จาคำหวน	บั้งไขแจ้ง		
ช้อยนี้ อยู่หนห้อง	เมืองเทิงทิบทิ	กายพุ่น	
ช้อยก็ แขว่นอยู่แก้ว	ยนต์ล้าปอนลง	เจ้าเฮย ^{๕๐}	

(๔) ความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถาและของวิเศษ

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่อง เวทมนต์คาถา ที่ช่างทองได้ทำการเสกคาถาลงในเบ้าหล่อจันทะหมด โดยมีเนื้อหาปรากฏในวรรณกรรมดังนี้

ขอให้	โฉมฮูปท้าว	งามล้ำยิ่งกว่าคน	เจ้าเฮย
เฒ่าก็	ฮวยมนต์ผาย	สูบเอาใจท้าว	
	ฮวยมนต์แก้ว	คาถาฮ้อยช่อ	
	สูบจิตผู้	บาท้าวออกคิง	
แล้วจึง	เอาคาบท้าว	ลงใส่ในเตา	
ช่างจึง	เอาถ่านถม	ใส่เต็มเตาแก้ว	
เมื่อนั้น	พ่อช่างเฒ่า	ฮวยมนต์ผายเป่า	
เฒ่าก็	สูบจิตเข้า	คิงท้าวขึ้นชม	
พ่อก็	หลิงฮูปเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมด	
ก็หาก	ดูงามสุด	สิงอินทร์ลงแต้ม	

^{๔๙} อ้างแล้ว, ใบลานที่ ๗๓ หน้า ๒.

^{๕๐} อ้างแล้ว, ใบลานที่ ๗๔ หน้า ๑.

คิงลมสวย

ธนูทองคิ้วก่อ่ง

งามนอ

สองฝ่ายแค้น

คือขี้อย่อยหยาดลง^{๕๑}

เนื้อหาของวรรณกรรมในตอนนี้ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องของวิเศษที่จับทะหมดได้
ครอบครอง โดยมีเนื้อหาปรากฏในวรรณกรรมดังนี้

เมื่อนั้น ยังมี	หมูประเสริฐแก้ว	ตัวหนึ่งเดินมา
มันมี	ฤทธิ์แสง	ไต่เดินเท่งน้ำ
หมูกี้	คายหน่วยแก้ว	ลูกประเสริฐเดินมา
แต่นั้น	บาคราญเห็น	หลากก็ใจบาท้าว
บาท้าวก็	ลับลอบลี้	ตัวบังตันเตื่อ
กลัวว่า	หมูใหญ่นั่น	เห็นท้าวบ่มา
แต่นั้น หมูกี้	เบ็ดซื้อตัน	หมากเตื่อแค้นนท ^{๕๒}
พอเมื่อ	มันมาถึง	ลวดคายวางแก้ว
หมูกี้	วางคายแก้ว	แล้วเที่ยวเดินกิน
	กินตามกิน	เที่ยวเดินเวียนล้อม
แต่นั้น	โฉมเฉลาท้าว	คณิงใจจงมาก
ท้าว	ปิดหมากไม้	โยนกิ่งถ่มอ้อยหมู
หมูกี้	กินเสียเสียง	บาคราญแถมตี
	บาฮีบฟ้าว	พลันถ่มเที่ยวเปื่อง
บาก็	เฮวพลันฟ้าว	ไปเปื่องเปื่องแก่ง
ท้าว	กวัดแก่งแก้ว	ทั้งฟัวหน่วยพวง
แต่นั้น	หมูใหญ่ฮ้าย	ฟ้าง กินบู่ฮ้อยเมื่อ
ท้าว	เกาะก้อมก้อย	เลยฟ้าวฮีบลง
	ลงถึงแล้ว	บายเอาเฮวฮีบ
ท้าว	เลยลวงขึ้น	ถึงเค้าง่าสูง
	ท้าวกลับ	แอบลี้ตันเตื่อ
หมูกี้	กินเลยหมด	ต้าวคินหาแก้ว
มันบ่	เห็นหน่วยแล้ว	แล้วเล่าเวียนหา
มันก็	เวียนไปมา	บ่เห็นคูฮ้าย
ดูบ่	เห็นฮ้ายแท้	เลยหนีปล่เปล่า

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๒๙ หน้า ๒.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๗๗ หน้า ๑.

มันก็	ลอยข้ามน้ำ	พลันฟ้าว้าวคิน	
เมื่อนั้น	โฉมฉายท้าว	ใจดีชมชื่น	
บาก็	ได้หน่วยแก้ว	เลยฟ้าวฮีบลง	
ท้าวก็	ลงจากต้น	ไม้ใหญ่เดินไป	
บาก็	ลงนทีทูลวง	ไต่ตามวังน้ำ	
ท้าวก็	ไต่มาได้	เหมือนดังใจคิด	
	บาบุญเลย	ดุ้งเดินไปหน้า	
ท้าวก็	เดินไต่หน้า	เงื้อมแง่ แคมสมุทร	
	คุงคาไหล	อเนกนงโฮมหัน ^{๕๓}	
ปู่	จักก็แม่น้ำ	ลงจอดโฮมสมุทร	
	บาคราญหวน	เที่ยวไปตามน้ำ	
ปู่ว่า	คงใดแท้	บ่มีเมืองคนอยู่	ฉนั้น
	ท้าวไต่หน้า	ไปแท้บ่เขา	
ท้าวก็	หลงหลอเข้า	อิสริย์เมืองใหญ่	
พระยากี้	เห็นแจ่มเจ้า	บาท้าวชื่นชม	
พระยากี้	เห็นอุปท้าว	เสมอสิ่งกินรี	
พระยากี้	ใจยินดี	ชื่นชมนำท้าว	
แต่นั้น	อิสริย์ท้าว	ถามบานงถ่าว	
ท้าว	คิดใครได้	ใดแท้จึงมา	พ่อเด
แต่นั้น	โฉมฉายท้าว	จันทาไขบอก	
ข้าก็	คิดใครได้	แหวนแก้วลูกมณี	เจ้าเฮย
ข้าก็	ทุกข์ยากฮ้าย	หลงพรากเมืองมา	พระเฮย
	คิดใครมา	ขอแก้วธำมะโฮงลูกประเสริฐ ดิน ^{๕๔}	
แต่นั้น	อิสริย์เจ้า	มีใจชมชื่น	
พระบ่	มีขึ้นขัด	ราชทานบาท้าว	
แต่นั้น ท้าว	มีอาชญาให้	เด็กหนุ่มทั้งหลาย	
	สุฮีบเอา	พะเนียนหลวงฮีบนา	เดียน
เมื่อนั้น เขาก็	ห้ามหีบแก้ว	พะเนียนหลวงมาฮอด	
เขาก็	ตั้งช่องหน้า	บาท้าวเทพพระจันทร์	

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๗๗ - ๗๘ หน้า ๑-๒

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๘๘ หน้า ๒.

แต่นั้น	อิสริย์เจ้า	พระยาเมืองตนประเสริฐ	
พระก็	ไซหีบไว้	ตามท้าวซีเลือกเอา	พ่อทอน
ตามแต่	โฉมเฉลาท้าว	เห็นดีลูกประเสริฐนั้น	ได้นั้น
ตามแต่	ใจแจ่มเจ้า	บาท้าวเลือกเอา	พระทอน
เมื่อนั้น	จันทะหมุดท้าว	หลังดูลูกประเสริฐ ^{๕๕}	
อันแต่	แสงส่องเหลื่อม	ลัดสี แก้วดังเดียว	
แต่นั้น ท้าวก	คิดฉลาดสู้	เห็นหลากในใจ	
บาก็	บายเอาแหวน	ลูกเดียวสมก้อย	
เห็นว่า	มีฤทธิ์แม่ง	คือคู่แก้วแม่	
อันว่า	แก้วลูกนี้	กูได้ตั้งใจ	นี้แล้ว ^{๕๖}
.....			
เมื่อนั้น ท้าวก	ลัดปากน้ำ	ฮอดฝั่งเลยเขา	
	บาศราญพัก	จอดเขาแสงน้อยหนึ่ง	
แต่นั้น ยังมี	กะไทชาย	ผู้มีฤทธิ์เดินจวบ	
มันก็	เห็นแจ่มเจ้า	บาท้าวขึ้นชม	
มันก็	มีฤทธิ์ได้	คอนหนึ่งสามกวด	
แต่นั้น	สีแจ่มเจ้า	เห็นแล้วกล่าวถาม	
ดูรา	กะไทชาย	ผู้คอนหนึ่งสามกวด	มาเฮย
	หนังเจ้านี้	ดีด้วยสิ่งใด	นั่นเด
ลือว่า	คอนนำถ่า	เผากินนั่นสิ่งใด	นี้เด
ฮู้ว่า	ดีขนาดแม่ง	อวนเจ้าจึงเอา	นั่นลือ
เจ้าจก	เอาไปให้	เป็นมุงคุลอันประเสริฐ	ดีลือ
เจ้าสั่ง	ปลื้มใส่น้ำ	คอนข้าเคิกทาง	นี้เด
แต่นั้น	กะไทชาย	ผู้คอนหนึ่งสามกวด	
	จากกล่าวตำนาน	นำท้าวขึ้นชม	
	หนังข้อยนี้	แวนดีสุดขนาด	เจ้าเฮย
จำให้	ไปผูกข้า	ใดแท้ก็หากไป	เจ้าเฮย
ยามเมื่อ	เอามันเข้า	ในถงเมี้ยนแจบ	เสียนั้น

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๘๘ หน้า ๑.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๘๘ หน้า ๒.

ไพบ่	มีอาจฮู้	ของข้าวว่ามี	เจ้าเฮย ^{๕๗}
	ยามกิจจะฮ้อน	การมีใช้ด่วน	ไปนั้น
ก็จึง	เห็นว่าฮู้	ดีฮ้ายซุอัน	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น	หนังสือสามชด	เว้าคำดีชมชื่น	
	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวอยากเห็น	
เจ้าจ๊ก	ใช้ด่วนดั้น	ไปผูกลองดู	
อันว่า	มีฤทธิ์ดี	ขอตสหายเป็นหมั้น	
เมื่อนั้น	หนังสือสามโค้ง	ใช้ด่วนโดยพลัน	
ให้มิ่ง	ไปเวียนวัด	ผูกเอาล่ำไม้	
แต่นั้น	หนังสือสามโค้ง	พลันไปโดยฮีบ	
มันก็	ไปแวดอ้อม	ล่ำไม้ผูกเอา	
หนังสือ	บิตชะแบง	ไม้ล่ำบาทหลวงลัมทำว	
	ผงธูลีกุด	ขาดาไปเป็นบัน	
เมื่อนั้น	โฉมเฉลาทำว	จันทาเห็นหลาก	
ทำวก็	คิดใคร่ได้	หนังสือขึ้นชม ^{๕๘}	
เมื่อนั้น	จันทะหมุดทำว	ถามดูแวนถี้	
	หนังสือแจ่มเจ้า	ประสงค์แท้สิ่งใด	นั้นเด
แต่นั้น	หนังสือสามโค้ง	วาจาต้านกล่าว	
ข้าก็	คิดใคร่ได้	ของนั้นแลกเมีย	เจ้าเฮย
ค้นว่า บ่ได้	เมื่อยอยู่ซุอัน	แก้วประเสริฐคุณเมือง	
ก็เอาตามแต่	จาพอกัน	ต่อตามเอาได้	
เมื่อนั้น	จันทะหมุดทำว	จาตอมชมชื่น	
ซ้อยก็	มีแต่แก้ว	เมียสีซุอันก็บ่มี	ท่านเฮย
ซ้อยก็	มีแต่แก้ว	ลูกประเสริฐมุงคูล	เจ้าเฮย
	เต็มันท์ที่หลวง	ไต่ลงไปได้	
บัดนี้	ซุคนซุของตีแม้ง	ประสงค์เดินมาจวบ	กันนอ
ต่างดั่ง	ทำมิตรไว้	พะไมมันขอตสหาย	ท่อนอ
เฮานี้	เหมือนดั่งจั่วคู่แก้ว	มาจวบสะพังเพียง	แลนอ

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๘๑ หน้า ๑.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๘๑ หน้า ๒.

	เห็นเกียกกัด	อ่อนหวานงามล้วน ^{๕๙}	
แต่นั้น	หนังสือสามโค่ง	ใจดีชมชื่น	
	ใจอ่อนน้อม	นำท้าวสุประการ	
เมื่อนั้น สองก็	จาพอแล้ว	เอาของแลกจ่าย	
ชุกคน	ชุกว่าได้	ของแม้งเก้งใจ	เจ้าเฮย ^{๖๐}

คติความเชื่อในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดนี้หากวิเคราะห์แล้วพบว่า คุณค่าสำคัญของคติความเชื่ออยู่ที่การมุ่งหมายบอกในสิ่งที่เป็นนามธรรมว่ามีอยู่จริงทั้งเรื่องเวทมนต์คาถาและของวิเศษ โหราศาสตร์ เทวดา บาปบุญ ทำให้มนุษย์เชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นและเกรงกลัวต่อการกระทำที่ไม่ดี ในทางพระพุทธศาสนาเรื่องของบาป บุญ กรรม ก็ถือเป็นเรื่องที่เป็นนามธรรมหากไม่มีใครเชื่อในนามธรรมเช่นนี้ย่อมส่งผลต่อการประพฤติตนที่ไม่ดีอย่างแน่นอนเพราะไม่เชื่อในเรื่องเช่นนี้

๔.๒.๕ คุณค่าด้านวรรณกรรม

คุณค่าของวรรณกรรมอีสานนั้นโดยทั่วไปมีความเกี่ยวพันแนบแน่นต่อวิถีชีวิตและจารีตประเพณีของชาวอีสานที่มีต่อพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน ทั้งนี้ด้วยเหตุผลของวรรณกรรมอีสานนั้นถูกแต่งหรือเขียนขึ้นจากพระภิกษุ หรือผู้มีองค์ความรู้ที่เคยร่ำเรียนศึกษาในพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้แต่งจึงพยายามสอดแทรกเนื้อหาหลักธรรมในพุทธศาสนาเข้าไปในวรรณกรรมต่างๆ ดังที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน และยังเป็นวรรณกรรมคำสอนด้วยแล้วยิ่งชัดเจนในจุดมุ่งหมายที่มุ่งหวังให้คุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนั้นนำไปสู่การปฏิบัติและเกิดผลต่อผู้อ่าน นอกจากนี้ ในงานวรรณกรรมอีสานหากเรามองลึกพิจารณาลงไปในตัวอักษรแต่ละตัวอักษรหรือช่องไฟแต่ละช่องในวรรณกรรมอีสานแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความตื่นลึกหนาบางทางภูมิปัญญาของผู้แต่ง และความจริงจังของผู้แต่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นตัวตนต่อตัวเอง และผู้อื่น ในสังคมอีสานให้ได้เห็นอย่างชัดเจน เช่นความห่วงหา ความปรารถนา ความตั้งใจ เป็นต้น^{๖๑} อีกทั้งยังแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางชนชาติของตน เพราะวรรณกรรมถือเป็นเครื่องชี้ให้รู้ว่า ชาติใดมีความเจริญทางวัฒนธรรมสูงแค่ไหนและยุคใดมีความเจริญสูงสุด ยุคใดมีความเสื่อมทรามลงเพราะฉะนั้นวรรณกรรมแต่ละชาติ จึงเป็นเครื่องชี้วัดได้ว่า ยุคใดจิตใจของประชาชนในชาติ มีความเจริญหรือเสื่อมอย่างไร ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึกลำเอียงทอดจินตนาการและแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงาม ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาหรืออ่านวรรณกรรมแต่ละเรื่องทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ของยุคสมัยที่ผู้ประพันธ์หรือผู้แต่งได้สะท้อนผ่านมุมมองของตนออกมา รวมทั้งทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกของผู้คนที่ต้องสภาพการณ์เหล่านั้น

นอกจากนี้ วรรณกรรมยังมีความสำคัญต่อมนุษย์ในทุกด้าน สังคมมนุษย์ที่เจริญมีอารยธรรม และมีเทคโนโลยีก้าวหน้าในปัจจุบัน ล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานของวรรณกรรมทั้งสิ้น วรรณกรรม

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๘๒ หน้า ๑.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๘๒ หน้า ๒.

^{๖๑} พิทยา ว่องกุล, **พลาณภาพแห่งวรรณกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

ต่างๆ ล้วนมีบทบาทความสำคัญและอิทธิพลต่อมนุษย์ ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ได้มีนักวิชาการทางวรรณกรรม แสดงทัศนะความคิดเห็นไว้ในสิ่งที่ได้จากวรรณกรรม พอสรุปได้ดังนี้^{๖๒}

๑. ตัวละครที่ปรากฏในวรรณกรรม ได้เปิดเผยให้ผู้อ่านเห็นความคิดจิตใจของมนุษย์ด้วยกัน ทั้งที่เหมือนกับคนทั่วไป และทั้งที่แตกต่างและมีปฏิกิริยาต่อคนอื่น

๒. พฤติการณ์และสถานการณ์ในวรรณกรรม ทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ว่า พฤติกรรมของคนๆ หนึ่งย่อมเกี่ยวโยงไปถึงคนอื่นๆ ด้วยบางครั้งพฤติกรรมของคนเพียงคนเดียว ก็มีพลังอำนาจผลักดันให้เกิดเหตุการณ์ที่เลวร้ายที่จะควบคุมได้ มีผลต่อตนเองและคนอื่นๆ อีกหลายคนซึ่งใครๆ ก็ควบคุมสถานการณ์ไม่ได้นอกจากนี้ยังทำให้ผู้อ่านแลเห็นพฤติกรรมต่างๆ ที่ต่อต้านและขัดแย้งตามมาด้วย

๓. ฉากในวรรณกรรม โดยเฉพาะเมื่อผู้เขียนวาดภาพความเป็นไปในโลกซึ่งมีแต่ความกดดัน จะทำให้ผู้อ่านได้แลเห็นรายละเอียดต่างๆ ของชีวิต ผู้เขียนจะเลือกคัดจัดประเภทของประสบการณ์มาแยกแยะพิจารณาในวรรณกรรมของเขาเพื่อให้ผู้อ่านมีโอกาสนำประสบการณ์ของตนเองมาเทียบเคียงร่วมพิจารณาด้วย

๔. รูปแบบและโครงสร้างของวรรณกรรม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในสากลว่าเป็นศิลปะนั้น ผู้อ่านไม่ว่าจะอ่านวรรณกรรมในรูปนวนิยาย บทละคร วรรณกรรมท้องถิ่น หรือบทประพันธ์อื่นๆ ก็จะมีพบลักษณะของวรรณกรรมนั้นๆ ลักษณะเฉพาะเหล่านั้น จะปรุงแต่งความคิดของผู้อ่านและกระตุ้นเตือนให้เกิดความรู้สึกนึกคิดอย่างลึกซึ้ง เป็นความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่านจากวรรณกรรมที่ผู้แต่งสร้างขึ้นในรูปแบบต่างๆ และโครงสร้างต่างๆ กัน

๕. ภาษา สัญลักษณ์ และมโนภาพ ของวรรณกรรมได้สร้างความงามและความน่าเกลียดให้เกิดขึ้นเพื่อเทียบเคียงกัน วรรณกรรมจะกระตุ้นจินตนาการของผู้อ่านให้หวนไหว้และมีการตอบสนองนักเขียนที่ใช้ภาษาได้กระฉ่างชัดจะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดในส่วนลึกของจิตใจมายังผู้อ่านได้อย่างยอดเยี่ยม ความงดงามของภาษาของกวีหรือนักเขียน จะเขย่าอารมณ์และความคิดของผู้อ่านให้หวนไหว้สะเทือน และให้ความหมายที่ลึกซึ้งของกวี ความผสมกลมกลืนของการใช้สัญลักษณ์และการวาดมโนภาพล้วนแต่มีส่วนช่วยจรโลงใจผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

๖. ท่วงทำนองเขียนในวรรณกรรม ซึ่งทำให้ผู้อ่านรู้จักลักษณะเฉพาะของกวีหรือนักเขียน แต่ละคนนั้นจะทำให้ผู้อ่านเกิดความสุขตื่นเต้นไปกับบุคลิกลักษณะของกวีหรือนักเขียนซึ่งไม่ซ้ำแบบกัน

๗. ความคิดในวรรณกรรม ผู้อ่านจะได้พบกระเจงกาทที่สะท้อนภาพประสบการณ์ ความฉลาดหลักแหลม และย่อโลกอันกว้างใหญ่มาวางไว้ในวรรณกรรม จะชี้ให้ผู้อ่านเห็นสาเหตุของปัญหาต่างๆ และการพยายามค้นหาวิธีที่ดีที่สุดมาแก้ปัญหาเหล่านั้น

และนอกจากนี้ยังมีทัศนะของนักเขียนไทยในปัจจุบันได้แสดงความคิดเห็นทางด้านคุณค่าของวรรณกรรมต่างๆ โดยทั่วไป อย่างสอดคล้องพอสรุปไว้ดังนี้^{๖๓}

^{๖๒} สิทธา พินิจภูวดล และนิตยา กาญจนวรรณ, *ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : ดวงกลม, ๒๕๒๐), หน้า ๗ - ๘.

^{๖๓} รายละเอียดใน พระครูวินัยธรประจักษ์ จกกรมโม, *พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

๑. คุณค่าทางอารมณ์ หรือแรงบันดาลใจที่เกิดขึ้นจากผู้ประพันธ์แล้วถ่ายทอดมายังผู้อ่าน ซึ่งผู้อ่านจะตีความวรรณกรรมนั้นๆ ออกมาซึ่งอาจจะตรงหรือคล้อยกับผู้ประพันธ์ก็ได้ เช่น อารมณ์โศก อารมณ์รัก อารมณ์โกรธ เคียดแค้น เป็นต้น โดยวรรณกรรมจะเป็นเครื่องขัดเกลาอัธยาศัย และกล่อมเกลาอารมณ์ให้หายความหมกมุ่น คลายความกังวล และความ หนักแน่นจิตใจให้เกิดความผ่องแผ้วทำให้รู้สึกชื่นบาน และร่าเริงในชีวิต ทำให้หายจากความมีจิตใจที่คับแคบรู้ค่าความงามของธรรมชาติ ความมีระเบียบเรียบร้อย ความดี ความงาม และความจริงหรือสัจธรรม ที่แฝงอยู่กับความรื่นเริงบันเทิงใจ หรือการได้ร้องให้กับตัวเองของเรื่องในวรรณกรรมหรือหัวเราะกับคำพูดในวรรณกรรมนั้นมีผลดีทางด้านอารมณ์

๒. คุณค่าทางปัญญา วรรณกรรมแทบทุกเรื่องผู้อ่านจะได้รับความคิด ความรู้เพิ่มขึ้นไม่มากนักน้อย มีผลให้สติปัญญาแตกฉานทั้งทางด้านวิชาการ ความรู้รอบตัว ความรู้เท่าทันคน ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครในเรื่องให้ข้อคิดต่อผู้อ่าน ขยายทัศนคติให้กว้างขึ้น บางครั้งก็ทำให้ทัศนคติที่เคยผิดพลาดกลับกลายเป็นถูกต้อง ยกตัวอย่างเช่น เราอ่านวรรณกรรมเรื่องสามก๊กและราชาธิราช จะให้รู้จักกลยุทธ์ในการสงคราม กลอุบายต่างๆ เล่ห์เหลี่ยม นิสัยใจคอของคน และความคิดอันปราดเปรื่องของตัวละครบางตัว พร้อมกันนี้วรรณกรรมแทบทุกเรื่องจะสอดแทรกสัจธรรมที่ผู้อ่านสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทำให้จิตใจสูงขึ้น หรือนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่นคำโคลงโลกนิติ ของกรมพระยาเดชาดิศร หรือวรรณกรรมคำสอน เพลงยาวถวายโอวาทและสวัสดิการศึกษาศาสตร์ของสุนทรภู่ เป็นต้น ดังนั้นหน้าที่ทางสังคมของวรรณกรรม อาจจะมีใช้การแก้ปัญหาทางสังคมในเชิงปฏิบัติ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ในระยะสั้น แต่เป็นหน้าที่ของการให้แสงสว่างทางปัญญา^{๖๔}

๓. คุณค่าทางศีลธรรม วรรณกรรมเรื่องหนึ่งๆ อาจจะมีคติหรือแง่คิดอย่างหนึ่งแทรกไว้ อาจจะเป็นเนื้อเรื่องหรือเป็นคติคำสอนระหว่างบรรทัด ซึ่งวรรณกรรมแต่ละเรื่องให้แง่คิดไม่เหมือนกัน บางทีที่อ่านอย่างผิวเผิน จะตำหนิตัวละครในเรื่องนั้นว่า กระทำผิดศีลธรรมไม่ส่งเสริมให้คนมีศีลธรรม แต่ถ้าพิจารณาและติดตามต่อไปจะพบว่า ใครก็ตามที่ไม่อยู่ในศีลธรรมก็จะต้องประสบความทุกข์ ความเกลียดชังจากสังคม และวรรณกรรมที่ให้คุณค่าทางศีลธรรมแก่ผู้อ่านที่เห็นได้ชัดเจนนั่นก็คือ วรรณกรรมศาสนา ได้แก่ เรื่องชาดกต่างๆ เช่น เวสสันดรชาดก สุวรรณสามชาดก นอกจากนั้นยังปรากฏในนิทานนิยายต่างๆ เช่นนิทานอีสป นวนิยายที่มุ่งสอนศีลธรรม เช่น กองทัพธรรม ใต้ร่มกาสาวพัสตร์ เป็นต้น หรือเรื่องไตรภูมิพระร่วง ของพระเจ้าลิไท พระปฐมสมโพธิกถา ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นต้น

๔. คุณค่าทางวัฒนธรรม วรรณกรรมทำหน้าที่ผู้สืบทอดวัฒนธรรมของชาติจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสายใยเชื่อมโยงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ในวรรณกรรมมักจะบ่งบอกคติของคนในชาติไว้ เช่นวรรณกรรมสมัยสุโขทัยจะทำให้เราทราบว่าคติของคนไทยสมัยสุโขทัยนิยมการทำบุญให้ทาน การสาปแช่งคนบาปคนผิด มักจะสาปแช่งมิให้พระสงฆ์รับบิณฑบาตจากบุคคลผู้นั้น ดังนั้นเป็นต้น วรรณกรรมของชาติมักจะเล่าถึงประเพณีนิยม คติชีวิต การใช้ถ้อยคำ

^{๖๔} ประมวลวณ ดิฉินสัน, คติชนชาวบ้านการศึกษาในด้านมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐.

ภาษา การดำรงชีวิตประจำวัน การแก้ปัญหาสังคม อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เป็นต้น เพื่อให้คนรุ่นหลังมีความรู้เกี่ยวกับคนรุ่นก่อนๆ และเข้าใจวิถีชีวิตของคนรุ่นก่อน เข้าใจเหตุผลว่าทำไมคนรุ่นก่อนๆ จึงคิดเช่นนั้น ทำเช่นนั้น ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ดังเช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจประเพณีการเกิด การโกนจุก การบวช การแต่งงาน การเผาศพ เป็นต้น อย่างไรก็ตามคุณค่าทางวัฒนธรรมนี้เป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละสังคม ถ้าสามารถสร้างให้เกิดความรู้สึกที่เป็นสากลคือมีอุดมคติเป็นกลาง สามารถเป็นที่ยึดถือของทุกสังคม ก็นับเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ถือเป็นความสามารถอย่างยิ่ง และที่สำคัญวัฒนธรรมอยู่ได้ส่วนหนึ่งก็เพราะมีวรรณกรรมบันทึกไว้เป็นหลักฐาน กล่าวอีกนัยหนึ่งจะโดยรู้สึกตนหรือไม่ก็ตาม นักประพันธ์หรือผู้แต่งย่อมจะแต่งเรื่องที่กำลังกล่าวถึงวัฒนธรรมของตน (และอาจจะของผู้คนอื่นด้วย) และในบางครั้งบางคราว เมื่อแปลหรือเรียบเรียงหรือเอาเค้าเดิมมาจากวรรณกรรมต่างประเทศ ก็จะกล่าวถึงวัฒนธรรมของต่างประเทศเท่าที่ตนรู้และเข้าใจด้วย ผู้อ่านก็จะเกิดความรื่นรมย์และชื่นชมหรือแปลกประหลาดไปกับวัฒนธรรมนั้นๆ ด้วย

๕. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ การบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่มุ่งจดแต่ข้อเท็จจริงไม่ซ้ำก็อาจจะเบื่อหน่ายหลงลืมได้ เช่นเรื่องราวเกี่ยวกับสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรกับพระมหาอุปราชา ในประวัติศาสตร์อาจจะจดบันทึกไว้เพียงไม่กี่บรรทัด ผู้อ่านก็อาจจะอ่านข้ามไปโดยไม่ทันสังเกตและจดจำ ถ้าได้อ่านลิลิตตะเลงพ่ายจะจำเรื่องยุทธหัตถีได้ดีขึ้นและยังเห็นความสำคัญของเหตุการณ์บ้านเมืองในตอนนั้นอีกด้วย ทั้งนี้เพราะผู้อ่านได้รับรสแห่งความสุขบันเทิงใจในขณะที่อ่านลิลิตตะเลงพ่าย หรือวรรณกรรมประวัติศาสตร์อื่นๆ ที่นำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาใช้เป็นวัตถุดิบในการแต่งด้วย อย่างไรก็ตามวรรณกรรมดังกล่าวก็มีไข่เอกสารวิชาการสำหรับอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ ตรงข้ามประวัติศาสตร์ต่างหากที่เป็นเอกสารอ้างอิงของวรรณกรรม ดังนั้นการใช้วรรณกรรมเป็นเอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์จึงอาจคลาดเคลื่อนได้ อย่างไรก็ตามวรรณกรรมถือเป็นกระจกเงาสะท้อนภาพในอดีตของแต่ละชาติได้อย่างดีที่สุด เรื่องราวที่เป็นประวัติศาสตร์หลายเรื่องศึกษาได้จากวรรณกรรมไม่มากนักน้อย

๖. คุณค่าทางจินตนาการ เป็นการสร้างความรู้สึกนึกคิดที่ลึกซึ้งจินตนาการต่างกับอารมณ์ เพราะอารมณ์คือ ความรู้สึก ส่วนจินตนาการ คือความคิด เป็นการลึบสมองทำให้เกิดความคิดริเริ่มประดิษฐ์กรรมใหม่ ขึ้นมาก็ได้ จินตนาการจะทำให้ผู้อ่านเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกลจะทำสิ่งใดก็ได้ทำได้ด้วยความรอบคอบ โอกาสจะผิดพลาดมีน้อย นอกจากนั้น จินตนาการเป็นความคิดฝันไปไกลจากสภาพที่เป็นอยู่ในขณะนั้น อาจจะเป็นความคิดถึงสิ่งที่ล่วงเลยมานานแล้วในอดีต หรือสิ่งที่ยังไม่เคยเกิดขึ้นเลย โดยหวังว่าอาจจะเกิดขึ้นในอนาคตก็ได้ เช่นวรรณกรรมพระอภัยมณี สุนทรภู่ผู้แต่งนั้นเป็นกวีที่มีจินตนาการกว้างไกลมาก ได้ใฝ่ฝันเห็นภาพการนำฟางมาผูกเป็นเรือสำเภาใช้ในการเดินทางในมหาสมุทรบนยอดคลื่น เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันนี้เรือที่ทำด้วยวัสดุน้ำหนักเบาอย่างฟางได้เกิดมีจริงขึ้นแล้วรวมทั้งเรือเร็วที่แล่นได้บนยอดคลื่นหรือบนผิวน้ำด้วย

๗. คุณค่าทางทักษะเชิงวิจารณ์ การอ่านมากเป็นการเพิ่มพูนความรู้ความคิด และประสบการณ์ให้แก่ชีวิต คนที่มีความรู้แคบมีความคิดตื้นๆ และประสบการณ์ในชีวิตเพียงเล็กน้อย มักจะถูกเรียกว่า คนโง่ ส่วนคนที่มีความรู้มากแต่ไม่รู้จักรับรู้วิเคราะห์วิจารณ์นั้นอาจจะหลงผิดทำผิดได้ วรรณกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านใช้ความคิดนึกตรองตัดสินสิ่งใดดีหรือไม่ดี เช่น พฤติกรรมของอิเหนาซึ่งเป็นนักรบที่เก่งแต่เจ้าชู้มีเมียเสียถึง ๑๐ องค์นั้น เป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี มีเหตุผลอะไรบ้าง

สนับสนุนความคิด หรือเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งผู้อ่านมีความเชื่อว่าขุนช้างเลวจริงหรือไม่ สมัยนี้อาจต้องถามตัวเองว่าขุนช้างเลวนั้นเลวอย่างไร และอาจเริ่มเห็นใจขุนช้างจนต้องอ่านใหม่อีกครั้ง คือเริ่มคิดวิจารณ์แล้ว เป็นการฝึกฝนการใช้วิจารณ์ญาณที่ก่อให้เกิดทักษะ หรือความชำนาญในเชิงวิจารณ์วิจารณ์ญาณเป็นสิ่งที่จำเป็นมากสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ อย่างน้อยผู้อ่านเมื่ออ่านหนังสือแล้ว อาจจะพูดถึงตัวละคร ชีวิต พุทธิกรรม เหตุการณ์ เป็นต้น ของเรื่องนั้นๆ ตามความคิดเห็นของตนเอง

๘. คุณค่าทางการใช้ภาษา เพราะการเขียนเป็นการถ่ายทอดความคิด เป็นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร เพื่อรสชาติทางภาษา เพื่อจูงใจเพื่อความตั้งใจและประทับใจ ทำให้ผู้อ่านสามารถสังเกตจดจำนำไปใช้ก่อให้เกิดการใช้ภาษาที่ดี เพราะการเห็นแบบอย่างทั้งที่ดี และบกพร่องทั้งการใช้คำ การใช้ประโยค การใช้โวหาร เป็นต้น^{๖๕}

๙. คุณค่าที่เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างวรรณกรรม และศิลปกรรมด้านต่างๆ วรรณกรรมที่ผู้เขียนเผยแพร่ออกไปบ่อยครั้งที่สร้างความประทับใจ และแรงบันดาลใจ ให้เกิดผลงานอื่นๆ เพิ่มขึ้น เช่นภาพวาดของจักรพันธ์ โปษยกฤต ส่วนมากจะได้แรงบันดาลใจจากวรรณคดีไทย เช่นเรื่องขุนช้าง - ขุนแผน เป็นต้น และวรรณกรรมโดยเฉพาะวรรณคดีต่างๆ นั้นถือเป็นหนังสือที่ได้ชื่อว่าบรรจุไว้ด้วยถ้อยคำภาษาที่ประณีตที่สุด ตรึงใจและแหลมคมที่สุด อาจใช้ภาษาที่เป็นภาษาชนิดพิเศษ คำล้าสมัย สร้างศัพท์ใหม่ แผลงคำเอาตามใจชอบของนักประพันธ์หรือกวีใช้คำศัพท์ท้องถิ่นหรือพื้นเมือง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางภาษาให้แก่ผู้อ่านทั้งสิ้นโดยเฉพาะทางด้านคำศัพท์แล้วนับว่ามีคุณค่าเอนกอนันต์ หรือแม้แต่วรรณกรรมที่ใช้ภาษาอย่างง่าย ก็ย่อมเป็นปัจจัยที่สร้างภูมิปัญญาให้แก่ผู้อ่านได้เรื่อยไปโดยไม่มีขอบเขต

คุณค่าของวรรณกรรมทั่วไปทั้ง ๙ ข้อที่กล่าวมานี้สามารถที่จะสรุปเป็นประเด็นใหญ่ได้อีก ๒ ประเภท ดังนี้คือ^{๖๖}

๑. คุณค่าของวรรณกรรมต่อปัจเจกบุคคล ที่ให้สาระประโยชน์ต่อบุคคลอันเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้และฝึกทักษะ ส่งเสริมปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน ฝึกทักษะในการอ่าน ส่งเสริมในการเรียนรู้ทางด้านภาษาช่วยให้มีโอกาสฝึกทักษะ ส่งเสริมให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รวมทั้งยังให้ความบันเทิงใจ เพลิดเพลิน สนุกสนานไปตามเนื้อเรื่อง และเป็นประเทืองปัญญา ชี้ให้เห็นสภาพของชีวิตมนุษย์ในสังคม ให้ประสบการณ์จำลองชีวิตในแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม

๒. คุณค่าวรรณกรรมต่อการสร้างสรรค์สังคม ที่มีส่วนให้ความสำนึกของสังคม หรือมโนทัศน์ร่วมของสังคม โดยวิธีเสนอแนวคิดต่อผู้อ่านโดยส่วนรวม เป็นการปลูกฝังทัศนคติต่อสังคมแก่ผู้อ่าน และมีกลวิธีในการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นพ้องกับแนวคิดที่ผู้ประพันธ์เสนอมาในรูปวรรณกรรม หรือให้ผู้อ่านเลือกรูปแบบของสังคมตามทัศนะของตนเองรวมมากับการบันเทิงใจ

^{๖๕} ปรีชา พินทอง, **ไขภาษิตโบราณอีสาน**, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๘), หน้า ๒๐.

^{๖๖} เอกสารประกอบการอภิปราย เรื่อง สถานภาพของภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานในปัจจุบัน, จัดโดยสถาบันภาษาไทย กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ ณ โรงแรมเจริญธานี ปรีณเชส อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๔๔, **อัคราเนนา**.

ในวรรณกรรมด้วย ซึ่งเป็นตัวเร่งเร้า ส่งเสริมให้ผู้อ่านอันเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมยอมรับแนวคิดเหล่านั้น และมีโน้ตชนร่วมต่อสังคม ทั้งที่เป็นกฎเกณฑ์ต่อสังคม ศีลธรรม กรอบจารีตประเพณี และธรรมเนียมต่าง ๆ รวมถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและการได้เสนอแนวคิดร่วมของการเปลี่ยนแปลงสู่การเสนอแนะเร่งเร้าโน้ตชนของปัจเจกบุคคลให้ยอมปรับตัวเข้ากับสังคมอันไม่เคยหยุดนิ่ง

ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมจึงเป็นมรดกทางสังคม เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่แสดงเอกลักษณ์ของความเป็นชาติด้วยการบันทึกผ่านอักษรเรื่องราวต่างๆ อันเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นอารยะของชนในชาติ นั้นว่าเป็นชาติอารยะไม่ใช่ชาติใหม่นั้นเอง^{๖๗} ดังนั้นเมื่อกลับมาพิจารณาวรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุดแล้วทำให้พบว่ามรดกคุณค่าในวรรณกรรมดังกล่าวมาแล้วเกือบทุกด้าน โดยเฉพาะคุณค่าในฐานะเครื่องมือที่สร้างความบันเทิงใจชักกลุ่มจิตนาการแก่สังคม ทั้งยังสอดแทรกหลักคำสอนคติความเชื่อและเรื่องราวในอดีตปรากฏอยู่ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสาน

๔.๓ อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสาน ในตำบล

กระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

จากการวิจัยในครั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นอิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ที่มีต่อสังคมไทยอีสาน ผู้วิจัยจึงได้เลือกลงพื้นที่และทำการสัมภาษณ์โดยได้เลือกเฉพาะตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี เน้นการสัมภาษณ์เป็นหลัก โดยใช้กลุ่มประชากรการวิจัยจำนวน ๑๖ รูป/คน ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ปราชญ์ชาวบ้าน โดยแบ่งจำนวนเป็น ๓ กลุ่ม ได้ดังนี้ คือ

- ๑) พระภิกษุสงฆ์ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส จำนวน ๔ รูป
- ๒) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๘ คน
- ๓) กลุ่มนักวิชาการ จำนวน ๔ รูป/คน

ในการสัมภาษณ์นี้ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามที่มีความสอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เรียกว่าคุณค่าของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ที่มีต่อสังคมไทยอีสาน มีประเด็นชุดคำถามอยู่ ๔ คำถามดังนี้

๑. อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ในด้านการดำเนินชีวิตที่มีต่อชาวบ้านในตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

๒. อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ในด้านสังคมไทยอีสานที่มีต่อชาวบ้านในตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

๓. อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ในด้านการเมืองการปกครองที่มีต่อชาวบ้าน ในตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

๔. อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ในด้านคติความเชื่อที่มีต่อชาวบ้านในตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

ในการสัมภาษณ์เรื่อง อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ในประเด็นด้านต่างๆนั้น ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามเชิงปลายเปิดทั้งหมด (open-ended questions) ซึ่งจะทำให้ผู้ให้การ

^{๖๗} เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ, *อักษรธรรมอีสาน*, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๒๘.

สัมภาษณ์ได้แสดงทรรศนะและมุมมองต่อประเด็นคำถามได้อย่างเต็มที่และตรงตามประเด็นคำถามได้
 อย่างเป็นอิสระเป็นคำตอบตามความเป็นจริงซึ่งจะทำงานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

๔.๓.๑. สรุปผลการสัมภาษณ์

หลังจากผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ข้อมูลในชุดของคำถามจำนวน ๔ ข้อ เกี่ยวกับ
 อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ในด้านต่าง ๆ นั้น โดยได้สัมภาษณ์กลุ่มวิจัย ๒ กลุ่ม
 คือ ๑) พระภิกษุสงฆ์ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ๒) ปราชญ์ชาวบ้าน ๓) นักวิชาการใน สามารถ
 สรุปผลการสัมภาษณ์ตามประเด็นคำถามในด้านต่างๆดังนี้

๑. สรุปผลสัมภาษณ์พระภิกษุสงฆ์ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ๔ รูป

(๑) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในการดำเนินชีวิต

ในประเด็นหัวข้อนี้ พระครูธีรธรรมสิริ^{๖๘} ท่านพระครูอนุเขตโสภณ เจ้าคณะตำบลไ
 น้อย^{๖๙} พระครูมงคลธรรมธีรคุณ เจ้าอาวาสวัดวัดหมากมี^{๗๐} และพระอธิการเฉลิม โสธโน เจ้าอาวาส
 วัดนามีน^{๗๑} มีทัศนคติคล้ายกันว่า วรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดนี้ แต่ก่อนเคยได้ฟังเทศน์จากคน
 เฒ่าคนแก่เอามาเล่า และได้เคยศึกษาจากใบลานตั้งแต่สมัยยังบวชใหม่ และได้เทศน์ให้ญาติโยมผู้ที่ได้
 เข้ามาทำบุญได้ฟัง และเมื่อเปรียบเทียบกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในสมัยก่อนนั้นก็สอดคล้อง
 กับเนื้อหาของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดเป็นอย่างมาก ทั้งการทำมาหากิน ประกอบอาชีพ
 และรู้หน้าที่แต่ละคนไม่ว่าชายหรือหญิงต่างก็ช่วยกันทำมาหากิน และที่สำคัญคนอีสานในสมัยก่อนนั้น
 จะนับถือพระสงฆ์และเชื่อเรื่องบาปบุญเป็นอย่างมาก เมื่อพระสั่งสอนหรือเทศนาสอนผู้คนก็จะมักนำ
 หลักคำสอนที่ได้ฟังไปปรับใช้ให้เข้ากับชีวิตของแต่ละคน ดังนั้น วรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดจึง
 ถือว่ามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัด
 อุบลราชธานี

^{๖๘} พระครูธีรธรรมสิริ (สว่างแก้ว) วัดศรีประตู่ทรงธรรม เลขที่ ๗๖ ถนนบูรพานอก ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๖๘ ปี พรรษา ๔๖ วุฒิกการศึกษา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ป.โท) เจ้าอาวาส
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๖๙} พระครูอนุเขตโสภณ (แสนวงศ์) วัดไธน้อย เลขที่ ๑๒๔ หมู่ ๘ ตำบลไธน้อย อำเภอเมือง
 จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๗๘ ปี พรรษา ๕๗ วุฒิกการศึกษา ป.๔ จบนักธรรมเอก เจ้าคณะตำบลไธน้อย เจ้าอาวาสไ
 น้อย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๐} พระครูมงคลธรรมธีรคุณ (นาเรียง) วัดหมากมี เลขที่ หมู่ ๔ ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัด
 อุบลราชธานี อายุ ๘๘ ปี พรรษา ๒๔ วุฒิกการศึกษา ป.๔ จบนักธรรมตรี เจ้าอาวาส สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕
 กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๑} พระอธิการเฉลิม โสธโน (ศรีเนตร) วัดนามีน เลขที่ ๓๒๔ หมู่ ๑๐ ตำบลไธน้อย อำเภอเมือง
 จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๗๑ ปี พรรษา ๑๕ วุฒิกการศึกษา ป.๔ จบนักธรรมโท เจ้าอาวาส สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕
 กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

(๒) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในด้านวรรณกรรม

ในประเด็นนี้ พระครูธีรธรรมสิริ^{๗๒} ได้แสดงทัศนคติต่ออิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ด้านสังคมไทยอีสานไว้ว่า วรรณกรรมอีสานหลายๆเรื่องนั้นได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมไทยอีสานมาช้านาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าคนอีสานชอบทำบุญฟังเทศน์และนำเนื้อหาในการเทศน์ของพระมาเล่าเป็นนิทานให้ลูกหลานได้ฟัง ซึ่งเนื้อหาของวรรณกรรมที่พระได้เทศน์นั้นก็จะมีเรื่องหลักธรรมต่างๆ ที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหา และเมื่อพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ได้นำมาเล่าเป็นนิทานให้ลูกหลานฟังก็เหมือนสั่งสอนให้ลูกหลานรู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักความกตัญญู ความเสียสละและที่สำคัญ รู้จักการใช้ชีวิตร่วมผู้คนในสังคมไปในตัวอีกด้วย ประเด็นสำคัญ ก็คือการปลูกฝังเรื่องคุณงามความดี ดังนั้นวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ก็เช่นเดียวกันก็มีอิทธิพลต่อสังคมไทยอีสาน ท่านพระครูอนุเขตโสภณ เจ้าคณะตำบลไธ้อย^{๗๓} ท่านพระครูมงคลธรรมธีรคุณ เจ้าอาวาสวัดวัดหมากมี^{๗๔} และพระอธิการเฉลิม เจ้าอาวาสวัดนามีน^{๗๕} มีความคิดเห็นในเรื่องของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดว่า ท่านไม่สามารถที่จะตีความเรื่องอิทธิพลของวรรณกรรมเรื่องนี้ที่มีต่อสังคมไทยอีสานได้ เพราะเนื้อหาเรื่องสังคมไทยอีสานนั้นมีความลึกซึ้งมาก พวกท่านจึงไม่มีความคิดเห็นอย่างชัดเจนได้

(๓) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในการเมืองการปกครอง

ในประเด็นนี้ พระครูธีรธรรมสิริ, พระครูอนุเขตโสภณ เจ้าคณะตำบลไธ้อย, พระครูมงคลธรรมธีรคุณ เจ้าอาวาสวัดวัดหมากมี และพระอธิการเฉลิม โสธโน เจ้าอาวาสวัดนามีน คณะพระสงฆ์ทั้งหมดมีความเห็นสอดคล้องพอสรุปได้ว่า วรรณกรรมเรื่องนี้มีอิทธิพลชัดเจนต่อการเมืองการปกครอง ว่าจำเป็นต้องมีผู้นำที่ดีเจ้าเมืองที่ดี ไม่ว่าจะเป็นอดีตและปัจจุบันนั้นจะต้องเป็นผู้มีศีลมีธรรม จึงจะเป็นผู้นำหรือเจ้าเมืองที่ดีถูกต้องตามจารีต ยึดครอง อย่างน้อยที่สุดควรมีพรหมวิหาร ๔ หรือปฏิบัติตามหลักแห่งทศพิธราชธรรม จึงจะทำให้การเมืองการปกครองมีประโยชน์สุขสูงสุดให้แก่ประชาชน อิทธิพลแห่งวรรณกรรมคำสอนอีสาน ทุก ๆ เรื่องนั้นจะปรากฏคำสอนในเรื่องนี้ จึงทำให้

^{๗๒} พระครูธีรธรรมโม ธีรธมโม (สว่างแก้ว) วัดศรีประคู้ทรงธรรม เลขที่ ๗๖ ถนนบูรพานอก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๖๘ ปี พรรษา ๔๖ วุฒิการศึกษา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ป.โท) เจ้าอาวาส สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๓} พระครูอนุเขตโสภณ อุตตคุตโต (แสนวงศ์) วัดไธ้อย เลขที่ ๑๒๔ หมู่ ๘ ตำบลไธ้อย อำเภอเมือง จ.อุบลราชธานี อายุ ๗๘ ปี พรรษา ๕๗ วุฒิการศึกษา ป.๔ จบนักธรรมเอก เจ้าคณะตำบลไธ้อย เจ้าอาวาสไธ้อย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๔} พระครูมงคลธรรมธีรคุณ ธมมธีโร (นาเรียง) วัดหมากมี เลขที่ หมู่ ๔ ตำบลกระโสม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๙๘ ปี พรรษา ๒๔ วุฒิการศึกษา ป.๔ จบนักธรรมตรี เจ้าอาวาส สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๕} พระอธิการเฉลิม โสธโน (ศรีเนตร) วัดนามีน เลขที่ ๓๒๔ หมู่ ๑๐ ตำบลไธ้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๗๑ ปี พรรษา ๑๕ วุฒิการศึกษา ป.๔ จบนักธรรมโท เจ้าอาวาส สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

คนอีสาน เวลามองผู้นำหรือผู้ปกครองจะต้องเป็นไปตามหลักการหรือคุณธรรมต่างๆ ซึ่งจะนำมาสู่เรื่องการเมืองการปกครองที่ดี

(๔) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในด้านคติความเชื่อ

ในประเด็นหัวข้อนี้ พระครูธีรธรรมสิริ, พระครูอนุเขตโสภณ เจ้าคณะตำบลไธ้อย พระครูมงคลธรรมธีรคุณ เจ้าอาวาสวัดวัดหมากมี และพระอธิการเฉลิม โสธโน เจ้าอาวาสวัดนาผินคณะพระสงฆ์ทั้งหมดมีความเห็นสอดคล้องพอสรุปได้ว่า วรรณกรรมอีสานนั้นจะต้องมาควบคู่กับคติความเชื่อเพราะว่า ถ้าหากไม่มีความเชื่อในเนื้อหาหรือข้อคิดที่มีอยู่ในวรรณกรรมอีสานผู้คนในสังคมไทยอีสานก็คงไม่ปฏิบัติตาม อีกทั้งในสังคมไทยอีสานส่วนมากยังมีความเชื่อเรื่องของบาปบุญคุณโทษ คำทำนาย เรื่องของเทวดา และคาถาอาคม ซึ่งเรื่องเหล่านี้ได้มีในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานหลายๆ เรื่อง แต่ทุกวันนี้ความเชื่อเหล่านั้นกำลังจะถูกกลืนหายไปเพราะเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากคนในสมัยนี้ได้เอาค่านิยมจากต่างชาติเข้ามาและลืมนิยามความเชื่อเก่าๆของคนไทยอีสานไป ถ้ายังเหลือก็คงเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่จะพอรู้เรื่องของความเชื่อนี้บ้าง

๑. สรุปผลสัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ๘ ท่าน^{๗๖}

(๑) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในการดำเนินชีวิตที่มีต่อสังคมไทยอีสาน

ในประเด็นนี้ ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๘ ท่าน ได้มีความคิดเห็นตรงกันในวรรณกรรมอีสานที่มีต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนอีสานเป็นอย่างมาก ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๘ ท่านได้เล่าว่าเมื่อครั้งยังเด็กได้ฟังพระเทศน์ เรื่องต่างๆ ซึ่งไม่รู้ที่มาว่ามีความเป็นมาอย่างไรแต่เมื่อฟังแล้วก็ได้รับข้อคิดในการ

^{๗๖} กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๘ ท่าน

(๑) นายศิริ แผงโกฏิ บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๔ ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๗๒ ปี วุฒิการศึกษา ป.๔.

(๒) นายเจริญ ขยายวงศ์ บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๔ ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๗๑ ปี วุฒิการศึกษา ป.๔.

(๓) นายทั้ง มุทธพัฒน์ บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๔ ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๘๖ ปี วุฒิการศึกษา ป.๔

(๔) นายสมชัย วงษ์อุ่น บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๑ ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๗๙ ปี วุฒิการศึกษา ป.๔.

(๕) นายหนา โพธิ์สุวรรณ บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๙ ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๗๙ ปี วุฒิการศึกษา ป.๔.

(๖) นายวัง กลั่นบัว บ้านเลขที่ ๒ หมู่ ๘ ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๖๗ ปี วุฒิการศึกษา ป.๔.

(๗) นายบุญสี ขยายวงศ์ บ้านเลขที่ ๔๔ หมู่ ๔ ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๖๕ ปี วุฒิการศึกษา ป.๔.

(๘) นายประพันธ์ แผงโกฏิ บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ ๔ ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๗๐ ปี วุฒิการศึกษา ป.๔.

ดำเนินชีวิต ทั้งในเรื่องของการครองเรือน การประกอบอาชีพที่ดี และสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ การที่ได้นำหลักธรรมต่างๆที่มีอยู่ในเนื้อหาของวรรณกรรม หรือการเทศน์ของพระ มาประกอบเข้ากับการดำเนินชีวิตทำให้ได้รับความสุขทั้งในครัวเรือน และเพื่อนบ้าน เมื่อปฏิบัติดี สิ่งดีๆ ก็จะเข้ามาในชีวิต ดังนั้น อิทธิพลของวรรณกรรมอีสานเรื่องนี้ก็คงมีส่วนสำคัญที่ทำให้การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมไทยอีสานนั้นมีความสุข

(๒) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในด้านวรรณกรรมที่มีต่อสังคมไทยอีสาน

ในประเด็นนี้ ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๘ ท่าน ได้แสดงทัศนคติถึงคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ว่า วรรณกรรมอีสาน ชื่อก็บอกอยู่แล้วว่าเป็นวรรณกรรมของคนอีสาน เพราะฉะนั้นไม่แปลกเลยที่จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับสังคมอีสาน รูปแบบของสังคมแต่ละสังคมนั้นล้วนแต่มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นสังคมแต่ละสังคมจึงจำเป็นต้องมีแม่แบบที่แตกต่างกัน เนื้อหาในวรรณกรรมอีสานที่ถูกถ่ายทอดจากพระภิกษุสงฆ์โดยการเทศน์นั้น ถือเป็นการเผยแพร่แนวคิด คติ ความเชื่อ และหลักพุทธธรรมสู่ประชาชนได้เลือกนำมาพิจารณาปฏิบัติสู่วิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกันในสังคมไทยอีสานให้เกิดมีความสุขนั่นเอง

(๓) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในด้านการเมืองการปกครองที่มีต่อสังคมไทยอีสาน

ในประเด็นนี้ ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๘ ท่าน ^{๗๗} ได้แสดงทัศนคติถึงคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ว่า อันที่จริงเรื่องการเมืองการปกครองจะมีอยู่ในวรรณกรรมอีสานแทบจะทุกเรื่อง เพราะในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานนั้นจะมีตัวละครที่เป็นกษัตริย์ ข้าราชการไพร่บริวาร เมื่อมีตัวละครสองตัวนี้ก็จะเกิดเป็นการปกครองขึ้น จะต้องกล่าวถึงการปกครองอย่างไรให้เกิดความสุขของทั้งสองด้าน ทั้งตัวกษัตริย์และข้าราชการไพร่บริวาร ดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้นว่า เนื้อหาของวรรณกรรมนั้นมักจะถูกถ่ายทอดด้วยการเทศน์ของพระสงฆ์ ดังนั้นผู้ที่ได้เข้าฟังก็จะรู้ถึงการปกครองที่ตนนั้นควรเป็นอย่างไร และควรจะเลือกผู้นำที่มีลักษณะแบบไหนจึงจะทำให้เกิดความสุขได้ นี่คือนิทธิพลของวรรณกรรมอีสานที่จะมีต่อการเมืองการปกครอง

(๔) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในด้านคติความเชื่อที่มีต่อสังคมไทยอีสาน

ในประเด็นนี้ ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๘ ท่าน ได้แสดงทัศนคติถึงคุณค่าของวรรณกรรมด้านความเชื่อในเรื่องนี้ว่า คติความเชื่อในทางพุทธศาสนานั้นถือว่าควบคู่อยู่กับสังคมไทยอีสานมานานจะเห็นได้จากจารีตประเพณีของคนไทยอีสานถือฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ นั้นเอง คำว่าฮีตสิบสอง ก็คือหลักปฏิบัติทั้งสิบสองเดือน อาทิเช่น บุญเดือนแปดนั้นเป็นบุญเข้าพรรษา หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งก็คือ

^{๗๗} อ้างแล้ว, หน้า ๙๒.

การทำบุญทั้ง ๑๒ เดือนของคนไทยอีสาน เรื่องเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมอีสานทั้งสิ้น

๒. สรุปผลสัมภาษณ์ นักวิชาการ ๔ รูป/คน

(๑) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในการดำเนินชีวิตที่มีต่อสังคมไทยอีสาน

ในประเด็นนี้นักวิชาการทั้ง ๔ ท่าน^{๗๘} ได้มีความคิดเห็นที่ตรงกันว่า คุณค่าของวรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุดนั้น มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการดำเนินชีวิตของคนไทยอีสาน เพราะว่าวรรณกรรมนั้นถูกถ่ายทอดโดยพระสงฆ์ ซึ่งคนไทยอีสานนับถือพระสงฆ์เป็นอย่างมากไม่แปลกว่าวรรณกรรมอีสานจะเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีสาน

(๒) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในด้านวรรณกรรมที่มีต่อสังคมไทยอีสาน

ในประเด็นนี้ นักวิชาการทั้ง ๔ ท่านได้มีความคิดเห็นที่ตรงกันว่า วรรณกรรมกับสังคมไทยอีสานนั้นถือว่ามีความสัมพันธ์กัน ทั้งในด้านการดำรงตน และด้านอื่นๆ ของผู้คนในสังคมไทยอีสานนั้น ซึ่งถือว่าวรรณกรรมอีสานนั้นเป็นแบบในการดำเนินชีวิตเลยทีเดียวว่าได้ อีกอย่างการที่สังคมแต่ละสังคมเริ่มมี วรรณกรรม กลอน นิทาน เรื่องเล่า และอื่นๆ นั้นแสดงให้เห็นถึงการมีจริยธรรมของผู้คนในสังคมแล้ว ดังนั้นวรรณกรรมอีสานกับสังคมไทยอีสานจึงมีความพันกันเรื่อยมา

(๓) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในการเมืองการปกครองที่มีต่อสังคมไทยอีสาน

ในประเด็นนี้ ผศ.สุพิมล ศรศักดิ์^{๗๙} และอาจารย์สี สร้อยสน^{๘๐} ได้แสดงทัศนคติถึงคุณค่าในวรรณกรรมอีสาน เรื่องนี้ส่งผลอย่างชัดเจน ต่อสังคมอีสาน โดยมุ่งให้เห็นถึงการเมืองการปกครองที่ดี นั้นจะต้องมีผู้นำที่ดี ใส่ใจในปากท้องของประชาชน คุณค่าของวรรณกรรมอีสาน ที่มีต่อสังคมไทยอีสานจึงเป็นเหมือนภาพยนตร์แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของวรรณกรรมที่นำไปเกิดสื่อสังคมที่

^{๗๘} นักวิชาการ ๔ รูป/คน ที่สัมภาษณ์ได้แก่

(๑) พระครูธรรมธะศิริวัฒน์ สิริวิฑฒโน,ผศ.ดร. อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

(๒) พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

(๓) ผศ.สุพิมล ศรศักดิ์ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

(๔) อาจารย์สี สร้อยสน ผู้เชี่ยวชาญงานวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๗๙} ผศ.สุพิมล ศรศักดิ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๘๐} อาจารย์สี สร้อยสน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

แสดงออกมาให้เห็นในเรื่องนี้ ส่วนพระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑฒโน,ผศ.ดร.^{๘๑} และพระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล^{๘๒} ได้กล่าวว่าในสมัยก่อนนั้นการเมืองการปกครองยังไม่มีระบบแบบแผนอย่างเช่นทุกวันนี้ ดังนั้น จึงมักนำเอาหลักการทางพุทธศาสนาที่มีอยู่ในเนื้อหาของวรรณกรรมเป็นแบบอย่างทั้งในเรื่องของการใช้อำนาจ การบริหารบ้านเมือง

(๔) อิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดในด้านคติความเชื่อที่มีต่อสังคมไทยอีสาน

ในประเด็นนี้ นักวิชาการทั้ง ๔ ท่านได้มีความคิดเห็นที่ตรงกันว่า ในด้านคติความเชื่อในพุทธศาสนานี้ถือเป็นสิ่งที่มีอยู่ชัดเจน ดังที่ผู้วิจัยเอามาให้อ่านในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด นั้นได้ปรากฏในการเชื่อ ผู้หลักผู้ใหญ่ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความเกรงกลัวต่อบาปกรรม หรือความละอายใจเมื่อจะทำในสิ่งที่ผิด ซึ่งพุทธศาสนาถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการสร้างความสุข สงบ เย็นมาสู่ชุมชน ไม่ใช่แค่ในสังคมไทยอีสานเท่านั้น ซึ่งอาจจะสร้างความสุขให้กับทั้งประเทศก็เป็นได้ เพราะวรรณกรรมในโลกนี้ล้วนเป็นสื่อในการแสดงถึงควมมีระเบียบแบบแผนของผู้คนในสังคมนั้นเอง

^{๘๑} พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑฒโน,ผศ.ดร.,สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ .

^{๘๒} พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.